

195.

948 Rath 195.

357

8277

180

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8
2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
s
TIFFEN Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

AMULETUM,

az az:

Rövid és szükséges
oktatás a Dög-halál-
ról,
szereztetet

WEBER
JANOSTOL

Eperjesi Patikáriustól.

Sirach: 38. v. 8.

*A Patikários Orvosságokat csi-
nál, és ennek az ő munkáinak
soha nincsen vége, és ő általa
sok jó szereztek ez földnek
binén.*

BARTFAN.

KLŐSZ JAKAB által.

1645. Elzt.

AMULETUM,

az az:

Rövid és szükséges
oktatás a Dög-halal-
ról,

szereztetet

WEBER
JANOSTOL

Eperjesi Patikáriustól.

Sirach:38. v. 8.

*A Patikários Orvosságokat csi-
nál, és ennek az ő munkáinak
soha nincsen vége, és ő általa
sok jó szereztetik ez földnek
binén.*

BARTFAN.

KLŐSZ JAKAB által.

1645. Élt.

Caurela.

Sunt animas qui praeservant à peste maligna;

Corpora sunt cura credita, crede, meae.

Hec ego praeservare volens à Peste maligna

Exhibeo chartis pauca legendi meis.

Quae benè servabit quis quis documenta,
valebit

Sentiet, & pestis noxia tela minus.

Némellyekre Lelkek gondgya,

Biztatot és orvoslása,

Réambizatot dög-ellen,

Az testeket védelmeznem,

Azért azoknak használni,

Akarván, ítéltem lenni

Jónak, arról írást tenni,

Könyvecskét ki-bocsátani

Mellyet ki-olvassa híven,

Abba bár bizonyos légyen,

Azokat meg-tartván épen,

Megh-tartatik Pests ellen.

Az

Az

Tekéntetes Nemes

SAAROS VAR-ME-

GYENEK

Az

NEMES ES NEMZETES

VICE-ISPAN URAMNAK

és mellette lévő esküt Asses-

zor Uraméknak, nekem fe-

jenként jó-akaró bizo-

dalmas Fautor

Uraimnak

Isteneől minden Lelki és testi jókat

Szűből kívánok megh-

adatni.

Nagy-

 Nagyságiok s Kegyel-
 merek

Z hatalmas UR Isten
 akarván meg-bűntetni
 ez világot, avagy ez
 világnak bizonyos ré-
 sset, úgy mint valamely
 Országot, Vár-megyét vagy Városet,
 mindenkor három rendbéli követis
 fokta eléb küldeni, úgy mint: Ver-
 bum, minas, virgas, Igéjén, fenye-
 getését, vesztseit. Az Ige által aka-
 rattját ő Felsége ki-jelenti, és az em-
 bereket a bűntől való meg-sűnése
 serkengeti: ha annak engednek az
 emberek, az égen és földön való csü-
 dákkal rettenté őket: ha úgy sem job-
 bulnak, az ostromt ragadgya kezébe,
 és az zal sutyogattya, sányargattya
 őket: ha még az sem használ, utól-
 lyára mind az embereket, s mind la-
 kó helyeket el-vestti. Felséges UR

Isten!

Isten! Nem löttének, s nem léstnek
 mind ezek mi közbittünk-is? Nemde
 nem eléggé serkengeteé a kegyelmes
 UR Isten minket is az penitencia tar-
 tájra, az ő hű szolgálai és Tanítói által?
 Igen is, de kevesse találtatnak, az
 kik azon meg-indúltanak volna. Nem
 de nem rettenté minket az égen-
 való csudák által, úgy mint Bertelen
 sél-vesseckel, meny-dörgéseckel, kö-
 esőckel, gyakor ár-vizeckel, idétlen
 havackal, sokatlan dérecekkel. Ezek-
 kel keveset használnán, ám egynehány
 izben tüzet bocfátot réánk, s annak
 kevés gyümölcsöt érezvén, im ke-
 gyetlen hadakat küldöt réánk; lát-
 ván pedig hogy még azok által sem
 hozhatna a jobbúlásra, im hol megh-
 vontá az ő kéz-ivét, és halálos nyi-Pfal. 7.
 lait réánk lövöldözi, a miut se-^{13.}
 münckel látyuk, mely sűrön esnek
 az emberek Ország Berent, még pedig
 innét

Ami 3.
6.7.

Joel 2.
30.

Is: 2.4.
1.2.

annét tovább mint járunk , csak ő sem igazgattya a' csillagokat. Az hor-
Felsege tudja. Azért senki ne csu-
dállyá , hogy az Felseges Isten ennyi hatalmasságával igazgattya a' csilla-
gokat , hogy az ő akarattya ellen sem-
rettenetes dög-halál-is megh-látoga-
tot bennünket. Mert annak bizonyos-
indító okai vadnak , mellyet ide aláb
elő-hozom.

Az Physikusok avagy természet-
vizsgálók mondgyák , hogy az Plané-
ták és a' csillagok ugyan szerző vagy
indító okai az dög-halálnak. Az
Astrológusok avagy égi járáfokból jö-
vendőlők, az levegő eget, és az esten-
dőnek forgását causfállyák , amaz ő
köz régulájok. Serént: *Altra re-
gunt homines* , Az csillagok igaz-
gattya az embereket , és néha va-
gyon valami hathatóságok , de a' nem
elég arra , hanem az ellen a' Theolo-
gusokkal kel mondanunk: *Sed regit
astra DEUS*. De az Isten birja és
igaz-

hatatalmasságával igazgattya a' csilla-
gokat , hogy az ő akarattya ellen sem-
mit sem hozhatnak mi réánk. Hogy
pedig a' Felseges Isten azok által né-
ha büntet minket , minnen magunk
vagyunk okai. Mert ama' mondás
Serént : *Frustra omnia mala ad
fortunæ crimen relegamus, nemo
nisi suâ culpa dolet.*

Az Serencsét hijába vádoltjuk ,
Ha mikor gonoszsúl vagyon dölünk ,
Mert senki egyebet it nem served ,
Csak a' mit magának maga szerzet ,
Ama' régi mondás Serént : *Unus
quisque suæ fortunæ faber* : ki ki
maga Serencséjének szerzője. Es így
főoka a' dög halálnak a' misánatalan
bűneink, és azokból pœnitentia tartat-
lanágunk , mellyek fel-ingerlek az
Istennnek büntető ostorát , a' mint meg-
tetczik

Pf: 90.

Es. 14 tetezik Esaias Propheta mondásából:

37 Mikor a föld vértkezik ellenem gonosságot cselekedvén, ki nyujtom az én kezemet az ellen, és ki-vágom az embereket és barmokat: melyet az UR Isten azért cselekeksi, hogy az emberek penitētia-tartásra meghindulván, Istenhez megh-térvén, az örök kárhozatnak iúzetől és veszélyétől megh-tartassanak. Es noha az UR Isten ingyen-való kegyelméből, bizonyos eszközöket is rendelt az embereknek, melyekkel az ő betegségeiben éllyenek, mind az általlég-szükségesebb, leg-elsőször is az Istennek fel-gerjedet haragját meg-ismérvén, buzgó könyörgés és valóságos penitētia által engesztelni, bizonyossá el-hívén, hogy ő tölle igireti-berent meg-halgattatunk. Mert azt mond-gya: Térjete meg én hoz-zám tellyes bűvetek berent, bőytöléssel, szással, kefer-

kesérgéssel, és seggassatok-megbűveteket, nem ruhátokat, s-terjete a ti Uratokhoz Istentekhez. Mert ő^{Ioelz. 12.} kegyelmes és irgalmas, késedelmes az haragra, és nagy az ő kegyelmessége, megh-tartózik a bűntetéstől. Mivel pedig len nyilván vagyom, hogy az dög-halál Isten ostora, azért az ellenbajos az Orvosnak ellene állani, ehez-képest mondotta Hyppocrates: Divinum quid sapius morbis Epidemiis inesse, az az: A ki-terjedt dög-leletes betegségeken, néminémű Isteni dolog-vayom, azért olyankor az emberi erő keveset használ, de használ bizonyára a buzgófogos könyörgés, életnek meg-jobbitása, és Istenben-való erős bizodalom, ez bizonyára meg-csalhatatlan Recepta, avagy orvosság, melyről a Királyi Propheta is emlekezik: Az Isten,^{Pf. 91.} úgy mond, Sabadit-meg tégedet, az^{3.} mada-)

madarásznak töréből, és a' veszedel-
mes dögötől; mindazonáltal az I-
stentől rendeltetet és meg-probált esz-
közeket nem kel-meg-venni, és sem-
minek tartani, a' mint némely esze-
len emberek szoktanak cselekedni ezt
mondván; én bizony nem élek sem-
mivel csak Istenre hagyom magamat:
de miósoda okosság, Istenre bizni ma-
gát, az Isteniől rendeltetet eszköze-
ket pedig len-meg-venni, holott ő Fel-
sége eszközök által védelmezi az
embereket. Jele példánk vagyon
Ezechias Királyon, kinek noha az
Isten nyilván meg-jelentette volt,
hogy meg-hosszabbítja életét tizen-
öt esztendővel, mind-azonáltal ő az
Istentől meg-mondott eszközt és Orvos-
ságot meg-nem-veté, hanem élt vé-
le, mennyivel inkább illik minékünk
eszközöccel élnünk, a' kik bizonytala-
nok vagyunk életünknek idejéről:

Ezzel

Ezzel bé-rekestem elől-járó befe-
det, és közeleb járok az én czélom-
hoz, mivel eddigh Natura homi-
num Novitatis avida, akarnek
ugyan valami usságot elő-hozni, ob-
lyant pedig, mellyel hamársággal-
is használhatnék az embereknek, és
kevés költséggel-is juthatnának hoz-
zá, de félek hogy ugy ne járjak, mint
ama' kemencze-fűtő, melyről egyser
emlekezet Carol Gáspár, hogy egy
valaki uy módot gondolt volt-ki, mi-
képpen kellene az szobát kevés fával
bé-fűteni, de azt-is hozzá adá, hogy
az olyan tűz nem sokáigh tartot, ha-
nem hamar ki-alutt, és hogy ismét a'
régí mód-berént kellett fűteni: ugy
félek én-is hogy valaminth akarván uy
mesterséget találni, annak kellett
nem léven, ne kellesték orcsa-piru-
lással a' régí mesterséghez ragaszkod-
nom.

mak

nak itéltem lenni, a' mit Hippocrates:
után ama' hires és nevezetes Galenus
az Orvosságokban fel-talált, megh-
próbált, s jóvá hagyot, maga-is gy-
korlot, azok mellet megh-maradni.
A régi Orvosokkal azért tanácskoz-
ván, a' mit ők együt-is, másut-is az
dögletefesség ellen bővön írva had-
tak: én azt rövideden egybe sedvén,
s három nyelvben, úgy-mint Német-
ben, Magyarban és Tótban, az em-
bereknek közönséges hasznokra akar-
tam ki-bocsátani, és Nagyságtok-
nak s Kegyelmeteknek magyar-
Nyelvben dedicalni s offerálni. Oly
remétségben vagyok, hogy e' kicsiny
és együgyű munkáscám, mellyel édes
hazánknak igyekezek szolgálni,
Nagyságtoknál s Kegyelmetek-
nél kedves léssen. Ezek után Isten
ő Felsége Sárnyai-alá ajánlom Nagy-
ságtokat s Kegyelmeteket, és hogy
ez mo-

ez mostani veszedelmes, háborúságos,
dögletes vesélyek-között is, Sár-
nyainak árnyékával bé-födözvén,
ő Felsége Nagys: Kegys: védelmez-
ze, őltalmazza és éltesse sok esten-
deig, kedves és örvendetes jó egéf-
ségben, Segénymeg-romlot hazánk-
nak épületire s őltalmazására, sű-
béli szeretettel kívánom,

Amen.

Nagyságtoknak s Ke-
gyelmeteknek sze-
retettel szolgál,

JOHANNES WESER.

Votum devotum

Annua Zodiaci finitur linea tra-
ctus;

Ultima sit nostri linea, Christe!
mali.

Ad Amuletum.

*Queis mediis exploratis usque probatis,
 Utendum, jaculis peste furente suis?
 Quid profit sanis? liceat queis noscere signis
 Artus subrepsit num rabiosa lues?
 Quid valeat dira contagia pellere pestis?
 Enatumque ulcus, quare levetur ope?
 Quid firmet mentem, languentes quid ju-
 vet artus?
 Hac clare, breviter, parva amuleta,
 docent.
 Ergò Machaontis stet laus, stet homosque
 VEBERI,
 Laudem Amuleto quis (Tu nisi Mome)
 neget?*

Georgius Curiani
 Alumnus Scholæ
 Epper

SYNOPSIS AMULETI.

- 1 Pœnitentialis ORATIO. pag. 3.
- 2 Loci vitæ que mutatio. p. 5.
- 3 Bona in Repub: constitutio. 17
- 4 Medici & Medicinæ ordinatio. 23

I. Medica
Media :

5 Remediõrum
inurpatio, eaq;
sunt :

Hoc in Tractatu
contra pestem pro-
ponuntur :

II. Sacra Remedia quibus
Medica media concluduntur. final.

Præservativa ut :

Curati-
va. ub

- 1 Aeris puritas. 32
- 2 In Cibo & Potu sobriet. 44
- 3 Somni & Vigil: medioc: 49
- 4 Quietis & motus necess: 51
- 5 Corporis evacuandi util: 55
- 6 Animi Affe&. q; con cia: 60

- 1 Signa morbi quali-
tate indicaiva, vel
- 2 Expulsiva per :
- 3 Applicativa
- 4 Sublativa, Pestis Accidentia. 92
- 5 Confortativa,

- { Infectionem. 66
- { Resectionem. 67
- { Defectionem. 68
- { Sedem. 74
- { Sudorem. 83
- { V 85
- { 1 Bubonibus. 88
- { 2 Carbuncul. 90
- { 1 Corpus. 104
- { 2 Animum. 108

SYNOPSIS AMULETI.

- 1 Törődelmes és a hitatos könyörgés. Pag. 3.
- 2 Helynek és életnek meg-változása. 5
- 3 A' Respublikában-való jó rend-tartás 17.
- 4 Az Orvosnak és Orvosságnak rend-
lése. 23

Gyógyító
Orvosi
Eszközök.

Ebben az
Pestis el-
len-való
tractatus-
ban irat-
tattak-
meg :

5
Orvossá-
gokkal-való
élés ; holot

Kegyes , avagy Szent Irás-
béli Orvosságok , mel-
lyekkel a' gyógyító esz-
közök bé-rekesztetnek.

Egészség meg-tartó orvof-
ság.

Gyó-
gyító
orvof-
ságok.

- 1 Az aérben-való tisztaság. 32
- 2 Az ételben és italban józanfág. 44
- 3 Az álomban és vigyázásban mér-
teklteffség. 49
- 4 A' nyugodalomnak és mozgásnak
szükséges volta. 51
5. Az testnek tisztulása. 55
- 6 Az elmének és indulatnak rend-
tartása. 60

1	Jelek mellyekről meg-ismér- tetik betegségeknek néminémü- sége.	{	Meg-veszetés? 66
			Meg-gyógyulás? 67
			Meg-halás? 68
2	Betegség ki-üző Orvosságok.	{	Purgálás. 74
			Izzadás. 83
			Eér-vágás. 85
3	Ragasztó orvosságok.	{	Mirégyre. 88
			Tűzes-kelevénre. 90
4	Pestisben történt betegségeknek gyógyító orvof- ságok. 92		
5	Confortativa avagy erősítő orvosságok.	{	Tesler. 104
			Elmét. 108

Oktatás az Dög-Ha- lálról.

SOkan fokot ir-
tak az Dög Halál-
ról , és meg most-
is irnak , ugy , hogy
mayd száma nin-
csen az fok könyvnek , és aligh
gyözné ember , tellyes életben-
is által olvasni azokat , főképpen-
némelly különböző *circumstanti-*
ákra tekintve. En azért csak a'
mi leg-szükségesb és hasznosb
somma szerént elő számlálom , és
írásommal ki jelentem.

Mivel pedig az Dög-halálban
kiváltképpen arról szoktak érte-
kezni az emberek , nem micsoda
légyen a' *Pestis* , és mi módon szál-
lyon.

A Lyon.

2 Lyon-bé az ember testébe. (Mért a' természetnek ki-vizsgálhatatlan okaiból meg-mondani, mayd lehetetlen: mert az ISTEENNEK csudállatos és kivált-köppen-való ostora, a' mint a' Sz. Irások jelentik) hanem micsoda eszközeikkel élnek, hogy egészségek megtartsanak, és ha betegségekben találunk esni, mivel gyógyításilag magokat? Azért föl vót irásomnak czéllját ebben a' kérdésben fogalom-bé, tudni illik:

Minémű alkalmasb orvosfűgöckel kellesték élni az Dög-balálkor, mind az egészségeseknek s mind a' betegeknek? Azokat az orvosfűgöket ISTEEN kegyelméből, imé rend-szerént előfűzám-lalom, és ezeket osztán leki orvosságokkal rekesztem-bé.

Bizony dolog, hogy az emberek *Pestis*. kor fok fele eszközökkel

3 kel élnek, némellyek babonás, csúfos, vagy alkalmatlan, sőt Isten ellen-való eszközeikkel élnek, egyikik chez, másik amahoz ragaszkodik, és ki-ki orvosnak téfzi magát, de micsoda hatzonnal, mindennapi *experientia*ból láttyuk. Mivel pedig mostan, országunkban széllel sűrön halnak az emberek, azért minémű bizonyosb, hasznosb, és Isten-szerént-való, régi, nevezetes, tudós Orvos Doctoroktól *approbáltator*, és jóvá hagyot eszközökkel kellyen élni, im előfűzám-lalom, csak ki ki jól vigyázzon, és serényen elmélkedgyék fele.

Első Eszköz.

ELSŐ, leg-főb, és leg-
A 2 ha.

1
Poenitentia-
lis oratio.

4. hathatób eszköz a *Pestif*nek elű-
zésére és el-távoztatására, a' mi
számtalan, rút, undok vétkéink-
ből való igaz meg-térés és *peni-
tentia*-tartás, és a' mellet, igaz és
tökéletes hűtből származó buz-
gó fohászkodás és könyörgés,
hogy őfelsége rólunk kegyelme-
sen el-fordítsa, ilyen méltó és
meg-érdemlet csiapását. Ha ez-
zel az eszközzel élünk, nem illet
minket a' veszedelem, és az ostor
nem közelget a' mi haylékunk-
hoz (Sz. David mondása szerént)

Ps: 91.
10.

1. Reg: Ezzel az eszközzel élt *Ezechias*
20. 2. 5. Király, mikor halálos betegség-
ben fekvén, arczal fordúla az fal-
hoz, és keservefen imádkozék az
Istennek, kinek meg-halगतá az
Ura könyörgését, és meg-gyógyi-
tá őtet, úgy hogy harmad napra
az Urnak házába fel-menne. Ehez
az eszközhöz ragaszkodgyál te-
hát

5
hát te-is, akár egészséges, akár be-
teges légy, könyörögj erős hitből
és jól léfszen dólgod. Es nóha ez
az első eszköz *Theologus*okra néz
inkáb, mivel Sz. Irásbéli, mind
az által olyan reménségben va-
gyok, hogy a' miatt engemet sen-
ki meg-nem itél, hogy azt elsőbē
javallom és *commendálo*m, mivel
a' nélkül az orvosság keveset hasz-
nál, és bölcs *Syrach*-is leg-inkáb
arra igazit minket, és parancsol
10. 9. 10. arra, hogy mindenek előtt az Isten-
nek könyörögjünk, és *peni-
tentia*t tartcsunk, s-az után hiva-
ssuk az Orvost, és éllyünk orvossá-
gal.

~~~~~

Második-Eszköz.

Második külső és ter-
mészert szerént való eszköz

2. Loei
muta-
tio.

A 3

dög:

6 dög-halálkor, az helynek meg-
változása. Az eggyes és Tiszt-
tól űres ember az helyét megh-
változhattya, és egészséges helyt
választhat magának, az honnan
viszsa jöni ne siessen. Mert a' ki
hadba nem mégyen, nem vész el
ez harczon: a' Tiszt. viselők pe-
diglen, a' kiknek nem szabad az
helyből el menni, Isten szárnyai
alá ajánlyák magokat, *penitenti-*
át tartcsanak, az Úr Istennek szün-
telenül buzgoságossan könyö-
rögjenek óltalomért, és meg tar-
tásért, a' mellett Istentől rendelt-
tet eszközöket és orvoslágokat
meg ne vessék, neutrállyák, hanem
azockal éllyenek. Mert az Uról
vagy az orvoslág: Adgy helyt
az Orvosnak, el se távozzál őtől-
le, mivel szűkséged vagyón réá,
azt mondgya az Irás.

Sir: 38.
3. & 12.

Kérdés.

Kérdés.

Illiké az dög-halál előt
futni?

7

Qua-
stio. U-
trū fu-
ga sit li-
cita ?

A Rról azt írja *Matth* :
Flacc: tract. de Peste: Meg ne
űtkezzél, ugy-mond, azon, hogy
fokan vadnak, meg a' Lelki Ta-
nitók-között is, kik azt állattyaák,
hogy az ollyan futás igaz Keresz-
tyéni szeretet ellen vagyón, és
hogy az *desertio*, el-hagyás; avagy
perditio, árúltatás légyen: de te
el ne hited magaddal, mert nem
ugy vagyón. ? Mert az igaz Ke-
resztyéni szeretet fele-baráttya-
nak nem kívánnya kárát vagy ve-
szedelmét: sőt azt kívánnya, hogy
előszer is az ember magát s háza-
népét szeresse. Mert: *Ordinata*
charitas incipit à se ipso, az az: Az
igaz avagy rendes szeretet magán
kezdődik-el: és micfoda Keresz-
tyéni

A 4

tyéni

8 tyéni Szeretet volna az, ha rend-
ről rendre mind el-járnád. is az
betegeket, keveset pedig, avagy
semmit sem használhatnál néki-
ek? azonban magadar, felesége-
det, nagy veszedelembé és nya-
valyába hoznád, nemde nem-
vólnaé ez Isteni kétség és ha-
ragra indítás? Az Tisztben hely-
heztetet emberekhez nem illik
az el futás, hanem azok az Isten-
nek ajánlván magokat, Tiszték-
ben híven el-járjanak, ugy az
ISTEN is meg-őrizi őket: mind-
azon-által némelyek az Egy-házi
szólgák közzül, sőt önnön maga
Lutherus. is azt alittyá, ha az tiszt-
ben helyheztetet ember, maga
helyett mást rendelhetné, a ki
ugy vihetné véghez tisztit mint
maga, hogy annak is szabad lé-
gyen el-menni. Némely he-
lyekben megh engedetret az el-
menetel.

Tom:
3. Jen:
Ger:

9-
menetel, Ur-fiaknak, és iffiu Ta-
nácfoknak, ez okáért; ha vala-
hogy történnék, hogy ISTEN aka-
ratyából az öregek és vénék meg-
hálnának, volna meg-is ki *succe-*
dálna nékik, és a Kőzönseges
Társaságot igazgathatná. Ki-
vántatnék bizonyára, kíváltkép-
pen ez mostani háborúságos idő-
ben, hogy sokan vólnának, az
Respublikákban Tudós és értelmes
emberek, az kik dicfíratessen-
szólghatnának hazájoknak és
Respublikáknak, Mert ugyan is
szükön vadnak mostani időben.
Tudós emberek némely helyek-
ben: azért jól kellene arra is vi-
gyázni.

Továbbá, az *Pestis* előtt való
el-menetelben, nincsen semmi
el-hagyás avagy el-arúztatás. Más
állapat vagy on a meg-szálláskor.
Mert ot egyebeckel egyűt kel-
tűrni,

10 tűrni, szenvedni; más ísmét az
dög-halálkor, az holt szabad
ideig el-távozni. Mert a' meg-
szállásban nem csak segítség ké-
vántatik, hanem áthatatos hű-
ség-is; szükség azért hogy feles-
légyen a' nép; de a' meg-dögös-
södöt helyen mennél kevessebb
a' nép, annál hamarabb meg-szű-
nik az dög-halál, és ha meg-szű-
nik az dög-halál, az olyan em-
ber a' ki a' *Pestis* előt el ment volt,
viszszajöhet ísmét, és szolgálhat
hazájának, holot a' megh-holt
embernek kevés hafzna nagyon.
Elhetünk mi-is ama' *Demoſthenes*
mondásával, mellyel ő maga el-
futását mentegeté: *Vir fugiens pe-*
stem denuò Patriæ ſerviet. Az em-
ber, melly a' *Pestis* előt el-ment
volt, visszajöhet, s ísmét szöl-
gálhat hazájának.

Történhetnék hogy a' Keresz-

tyén-

tyénségnek fő ellensége bé-ürne. II
(a' mint felő-is) az Országba, az
holt az emberek dög-gel ki-höl-
tak, könnyen győzedelmet ve-
hetne kevés számú népen. An-
nak fölőtte gyalázat volna, az
Istennek leg-nemesebb állattya-
nak, az embernek, ha őtet fel-
lyül haladnak eszesseggel némely
oktalan állatok, égi madarak, és
békák, mellyek a' meg-veszert aér-
ben avagy vízben nem marad-
nak, az ember pedig, kit *Cicero*
Animal plenum rationis & consilij,
Teli okossággal és Tanácsal élő-
állatnak nevezi, azoknál keves-
bet gondolna élete meg-tartása
felől.

Miképpen ezoká-ért kellyen
futni?

Annak módgyát *Nicolaus Ascle-*
pius három *Adverbiummal* és há-

rom

2 Quo-
modo
fugien-
dum?

12 rom *Verbum*mal szépen meg-ma-
gyarázza :

Hac tria tabificam pellunt Adverbia

Pestem,

Mox, longè, tardè, cede, recede,
redi.

Ez három szó : hamár, meszse,
későn,

Pestis ellen orvoslágod lézón,

Hamár el-meny, s-meszse tá-
vozd dögtől,

Es későn térj vissza, ha felsz
attól.

Ezt nem szükség bővebb szók-
kal magyarázni, mert nyilván-
való : Ezen szókat Lélek-szerént-
is érthetni a' *Pestis* idején, imi-
gyen.

Először, hamár, azaz : az
bűntől hamár kel futnunk és azt
el hadnunk, s-ISTENhez, míg a
kegyelemnek ideje vagyon ar-
czal kel járúnunk, ama mondás
szerént:

szerént : Ne halogasd az URhoz 13
való meg-térése-det, és egy napról Pál.
másra ne vontasd : Mint a' kigyó ^{5.7.8}
túl el-távozzál a' bűntől, mert ha ^{Sirach}
hozzá járúlsz, meg-martégedet. ^{5.8.}
^{Sir.21}

Másodszor : Meszse el-távoz-^{2.}
zunk, azaz, ISTEN ellen-való
dolgokat, gonosz társaságot tá-
voztassunk-el, mert különbben
azok réa' haytharnak minket az
bűnre, igen könnyen. Azoká-
ért hajoly-el az bűntől, és csele-
kedgyél jót. Ismét : Ne űly eg-
gyüt az hívokodó embereckel, és
az csalárd embereckel ne nyájas Pál.
kodgyál, gyűlöld az gonoszszok-^{34.15.}
nak gyülekezett, és a' hitetlenek-
kel együt ne űly. ^{Pál:}
^{26.4.5}

Harmadszor : Későn, avagy
inkább soha ne térjünk vissza, a'
mi régivértekeinknek fertőjébe
Urunk parancsolattya-szerént :
Többé ne vétekezzél, hogy go-
nosz.

B

nosz.

14 noszból ne legyen dolgod. VI.
Joh. 5. szont Esaiásnál: Vigyétek-el az
24. én szemeim elől az ticsfelekede-
teknek gonoszlágát.

Efáiz
1. 16.

Mivel irásomnak rendi tartya
el-nem halgathatok itten egy
szép lelki *Receptát*, Lelki szerzsá-
mokból őszve szerkeztetet és egy
velittetet. Egy régi Iró egy ilyen
Receptát ádelönkbe: Uy élet é-
buzgó könyörgés, kétség-nélkü-
az Istennek méltó ostorát meg-
könnyebbiti avagy tellyesfegge-
el-fordittya, az mint el-forditot-
ta az Ninivebéllektől, és ez a' leg-
hasznosb *Recepta*, mellyet nem
Galenus, sem *Mesues*, hanem ön-
nön maga az Sz: Lélek szerzet-
az 51 Soltárban: Az törödelmes
Lélek Isten előt kedves áldozat,
az törödelmes és keserves szive-
nem utállja meg.

Ez szókat magyarázván *Hie-
ronymus*

ronymus Savanorola, aztmondá:
15. Az törödelmes Lélek kedves és
jó illatú áldozat, melly készitte-
tik úgy mond a' leg-keserűb gyö-
kerekből, tudni illik az bűnök-
ről-való elmélkedés által, midőn
azokat egybe szedvén bétölted
az te szivednek morfárjába, és
igaz meg-szánásnak, bánásnak
törőjével egybe töröd, és porrá
tészed, és meg-öntözöd könyve-
idnek vizével, és abból léfzen-
ama' mindennemű betegséget
gyógyító *Receptum* avagy orvof-
ság, és Isten előt kedves áldozat.

Meg-is egy *Receptum*o-
hozok elő egy régi *Author*ből, mely im-
igyen készittetik: Ved elő min-
den te bűneidet, ahoz ted szá-
nak vallását, szívbeli meg-szá-
nást-bánást, arra tölcs két sze-
med forrásából folyó vizeket: az
eggyik folyás legyen, ez el-mu-
lan.

B 2

lan.

16 landó világnak gyönyörűségé-
ről való el-feleltkezés : az másik
Mennyei boldogságról való gya-
kor elmélkedés és kívánás ; to-
vábbá ahoz tégy vagy ezer fo-
házkodásokat, Isteni és atyafiui
szent szeretetet: ezeket mind ösz-
ve kösd egy csomóba , és Isteni
felelemnek törőjével törd egybe,
és abból csinálj lelki pilullákat,
azoknak izét élesíts meg ez vilá-
gi nyomorúságoknak gondolko-
dásával , és az öröcké-való ki-
noknak elmélkedésével , s azok-
ból minden reggel , délben, estve
alkalmaszent végy magadhoz , és
ély véle. Ez az második eszköz
Pestis ellen, ugy-mint az helynek
meg-váltóztatása, kiváltképpen
ha ahoz járul az életnek-is
meg-váltóztatása, avagy
jobbítása.

Har.

67/123
Harmadik Eszköz.

17

*Az Reszpublikában avagy Kö-
zönfeges társaságban-va-
ló jó Rend-tartás.*

AZ Istenfélő *Magistra-* 3:
rus elévé meg-tudvan hog^{Bona}
vagy Török avagy más^{in Re-}
rendbéli ellenség bé akar ütni az^{publ.}
Országba, menten azon szorgal-^{consti-}
matoskodik , miképpen az alat-^{tutio.}
ta-valói között , közönfeges ja-
vokra nézendő jó rendet szab-
hasson. : Hadat gyűjt , azt se-
rényen megh-mustrálja , fel-
fegyverkezeti, kinek kinek helyt
rendel, holot állyon , miképpen
az ellenséggel szembe mennyen,
bástyákat, sánczokat építet, az
kapukat leg-főképpen meg-erős-
síti, erős stráfákat rendel, azon

B 3

küvül

küvül sem költséget, sem fáradságot nem szánva. Ismét az éhségnek és drágaságnak idején nem csak maga háza-népére, hanem az egész *Respublikára* szorgalmas gondot visel, hogy kenyérnek fogyatkozását ne lássák. Azon szerént kívántatik, hogy az Istenfelő *Magistratus* dög-halálkor is jó rendet szabjon az *re-mediumokról* és eszközökről, szorgalmasan gondolkodgyék, mellyek által az Istennek ostroma el-fordittassék. Mikor az Felséges Isten büntető ostromát bocskártotta volna az *Israel* népére, mely miatt tizen-négy ezeren és hét-százan meg-holtanak, mit cselekedék Moyses mint fő *Magistratus*, leg ottan eszközről visel gondot, melly által az Isten csapása el-fordittatnék, azért mondá az Aaronnak, hogy kezében

Num.

26, 48.

tus, leg ottan eszközről visel gondot, melly által az Isten csapása el-fordittatnék, azért mondá az Aaronnak, hogy kezében

zében

zében vevén az *Temjenezőt* futamodnék az nép közzé, és a zokat megtisztítaná, mellyet cselekedvén, ottan meg-szűnnek az csapás. Ez példa szép tükör gyánant lehet az mostani *Moyiseknek*, Istenfelő *Magistratusok*nak. En nem számlálom elő-micsoda rendet kellene szabni a *Pestis*kor, tudván, hogy minden rendbéli *Magistratus*nak vagy arra gondgya, hogy tisztibemennél jobban lehet eljárhasson, úgy mint számot adandó, ama' Mennyei *Magistratus* előt, csak azt hozom elő, micsoda jó rend tartassék némely *Respublikákban*.

I. Néhól keményen megparancsollják hogy az emberek nagyobb buzgóssággal járjanak az Istennek igéinek halgatására, ahittatossan könyörögjenek:

B 4

cz

20 ez mellet minden czégerés vé-
kektől, részegségtől, tobzódás-
tól, árkozódástól és egyéb bo-
tránkoztató vékektől meg-ízün-
nyenek, sőt erős büntetés alatt-
is meg-tiltyák.

2. Néhól viszfzonrag megh-
hadgyák, hogy az emberek mind
házokban ben, s mind házok ki-
vül tisztaságot kövefienek, sem-
mi rúttságot büdösséget ne öncse-
niek vagy hányyanak, sem az vá-
ros piaczára, sem úczáira, ha-
nem a' hól volna is valami rút-
nyaság, ki hordattyák jól tova,
fel-felé.

3. Arra-is vigyáznak, hogy a'
víz a' csatornában szép, tisztán
folyjon: Mészárosok jó egéssé-
ges barmokat vágjanak; a' Ser-
nevelők fert nevellyenek jó mag-
ból, nem dohosból, és jól megh-
főzzék, forraltsák.

4. Némely

21 4. Némely *Respublikában* arra
való külön ház-is rendeltetik,
avagy éppitterik, mellyben az
meg-dögöfsödöt jövevények, és
szegények fekkefienek, arra-va-
ló személyek-is rendeltetnek, a'
kik azok körül járjanak, és gond-
gyokot visellyék, és ugyan-is ugy
kel cselekedni. Mert *Privatum
commodum debet publico bono cedere.*
Szép rend-tartás bizonyára; vay-
ha mi közötrünk is helye volna,
de gyakorta némely Istenfelő *Ma-
gistratus* akarna ugyan jó rend-
tartást bé hozni, de mivel ez mo-
stani utólsó üdőkben olly enge-
detlen kösség támadot, hogy sem
bünteréstől nem fél, sem jó ta-
nácot nem követ, azt tartom,
hogy én-is keveslé használhatok
efféle irásommal. Mind-az által
ha mi jót akarna rendelni az
Istenfelő *Magistratus* az emberek

B 3

ca-

22 engedetleniségében és hála-adat-
lanságában megh-ne űtközzék,
hanem vigasztallya magát jó lel-
ki ismérrel, hogy hivatallya-
ban hiven el-járt, és hogy az utól-
só napon a' mi Idvözítők megh-
jutalmazza őtet, midőn azt mon-

Matth. gya : Jertek én Atyámnak áldot-
25. 34. rai, mert beteg voltam, és meg-
látogattatok engemet. Azoká-
ért valaki egészségét szereti, az
*Magistratus*tól rendeltetet eszkö-
zeket megh-ne vesse; ugy paran-
csol az Isten is az ollytén ember
felől az ő Angyalinak, hogy
őrizzék őtet, és kezekben hor-
dozzák, hogy megh-ne űsfeclába-
id az kőbe. (hogy az után miré-
gyek megh ne indullyanak) Ed-
24. 11. dig az harmadik Eszközről is,
az dög. halál el-

len.

Ne-

E Gy avagy több jeles, tu-
Edős orvos Doctorok rendel-
tesznek, a' mellet szükségos or-
vosságockal meg-rakodot Patika-
iskészíttesék. Az mimennyei
Doctorunk azt mondgya : Az
egészségesek nem szűkölködnek
orvos nélkül, hanem az betegek,
és mikor hallatnak számossab
betegek mint *Pestis*kor : Szükség
ezokáért, mind Orvossokat, s-
mind orvoslágokat ollyankor
szerzeni, és azokat megh-böcsül-
ni bölcs *Syrach* tanácskozása sze-
rént. Tisztellyed az Orvost az
szükségnek okáért, mert őtet az
Ur teremette; az tizenötödik
versben azt mondgya : A' kivét-
kezik az ő Teremtője ellen, esik
az Cr-

24 az Orvos kezébe. Az Orvostifz-
tiról itten rövideden emleke-
zem.

Az Orvos tiszti dög-halálkor
ímez: hogy minémű orvosságok-
kal kellyen élni az megh-dögöf-
dötteknek, az Patikában megh-
készítette, a' mellet *Præservati-*
vát, avagy egészleg meg-tartó or-
vosságokat is rendellyen, az-is^o
kévántatnék hogy egy rövid *in-*
structiót is ki-bocsátaná, hogy ab-
ba ki-ki könnyen meg-tanulhar-
ná maga szükségére való orvof-
ságot. Azt is meg-tarcsa hogy
a megh-dögöfödöttekhez ne
mennyen. Mert mivel az egész
Város szölgája, némelykor pe-
dig né dögöfödik-meg az egész
Város, hanem csak némely há-
zak, nem tartozik azért hogy
mind egyaránt látogassa az bete-
geket házonként, és semmi vá-
lasz-

25
lasztást ne tegyen, az megh-dö-
göfödtek és egyéb betegségekben
feküvők közt. Mert bizony co-
log hogy az megh-dögöfödtek-
nek ritkán használhat, azonban
egyéb betegeket, feleségét, gyer-
mekit, nagy veszedelembe hoz-
hatná, és noha magára az dög
nem ragad oly könnyen, mivel
jól meg-erősítette magát orvof-
ságoval, mind az által mások-
nak ruhájával is árthat, és nem
lenne *Custos sanitatis*, hanem egész-
leg rontó és gyilkos, és nem is^o
tudom miképpen mentherné-
meg itten lelki ísméretit. Viszon-
tag ha az Doctor ollyankor meg-
találna dögöfödni és megh-halni,
az mint esik is nagy fogyatkozá-
sára volna az embereknek. Mert
mind a' megh-dögöfödtek, s mind
egyéb nyavalyákban fetrengők,
segítsegtől meg-fosztatnának sze-
gények.

26 gények, és meg-halának. An-
nak felette az Orvosnak válasz-
tást kel tenni az betegek közöt,
hogy akar melynek, akar melly
orvosságot bé ne adgyon, mert ha
elégsegesen nincsen el-készitte-
tet orvossága, és iziben ottan-
nem lát hozzá, az meg-dögöfsö-
dethez, keveset használ osztán
néki, holot gyakorra, minek-e-
lőtte az Orvos az orvosságot el-
készitené, el-válik dolga, és
vagy Abraham kebelébe, vagy
pedig amaz gazdag szállására ál-
tal költözik. Hogy-ha az Orvos
arra rendeltetik hogy a' meg-dö-
göfsödtekhez lásson, kemény
büntetés alatt meg-parancsoltat-
sék nékie, hogy egyéb betegek-
hez ne járjon, hogy azokat an-
nál-is nagyobb veszedelemre ne
hozza: hasonlóképpen kívánta-
tuk hogy ezen jó rend-tartás az

Egy

27 Egy-házi személyek között-is
meg-tartassék, mert egyébként
könnyen meg-történhetik olyan
dolog mint Brandeburgban (ki-
ről Wolffgang Kirchner emleke-
zik) hogy öt mind fő-Papok, s
mind Káplánok döggel hóltak
vólt meg, honnan nyomorúlt
állapot és inség következet, mert
mind egéssegesek, s mind bete-
gek, az Isten igéjének vizsgálta-
lása nélkül maradtak. Melly ke-
serves állapotól óltalmazza
minket az Isten! Nem utólsó
eszköz pedig dög-halálkor a' kü-
lömb-külömb orvossággokkal
meg-rakodót Patika: Háború ü-
dőben szükséges a' jó fegyverrel
meg-rakodót ház; az éhségnek
idején gé-hasznos a' gabonás ház:
dög-halálkor a' Patika. Ez az mi
fegyver-tartó házuk, testünk és
egéssegünk ellenségi ellen, tudni-

C 2

illik

De Remediis Præserva-
tivis.

Az egészség megtartó Orvos-
ságokról.

AZ egészség megtartó
avagy betegségtől védelme-
ző orvoslások melly hasznosnak
legyenek, meg-tetczik ama *Ga-
lenus* mondásából (*lib. 1. de diff.
Feb.*

*Medicus præservans curante no-
biliores est. Turpius enim ejicitur
quàm non admittitur hospes. Du-
plex scopus est Præservationis: Emen-
dare videlicet aëris vitia, & corpus
ritè munire, ne intrâ viscera sua ad-
mittat perniciosum hostem. Præcu-
stodia est etiam curatio quodammo-
do.*

Az az:

Az egészség megtartó Orvos
fel-

fellyebb-való az gyógyító Orvos-
nál. Mert nagyobb gyalázattára
vagyon az vendégnek ha ki-
vet-
terik, hogy sem ha bé nem fo-
gadtatik.

Az egészség megtartó orvos-
lásnak kettő a czélja, az levegő
Eget, ha mi vétkek vadnak ben-
ne, meg-tisztítani, az testet jó
móddal orvoslásokkal meg-
erősíteni, hogy bé ne bocssá-
az ártalmas ellenfelet az belső
tagokba. Az egészség megtar-
tó orvoslást is gyógyításnak
mondhatni némiképpen.

A mi az *Præservativát* illeti,
mindeneknek előtte szükség,
hogy ki-kí magába szálljon,
Istenhez térjen, az mi édes Id-
vözítőnknek buzgólagosan kö-
nyörögjön, hogy ő Felfege szün-
tesse-megh mi ellenünk fel gerje-
det haragját, úgy élyen oltán-

orvossággal, és ez mellett az *di-*
tára jól vigyázzon, hogy mérték-
letlenségével ne szerezzen maga
testében sok ártalmas nedvesse-
geket. Az *diatá*hoz való dól-
gok pedig azok, melyeket az
Doctores, res non naturales, nem
természet-szerűen való dólgo-
knak, neveznek, tudni illik mi-
némű *aér*vel élyen, és mi cōda
módot és rendet tareson az em-
ber az ételben és italban, az alu-
vásban és vigyázásban, a' test *mo-*
*tio*jában és nyugovásban, az gyom-
ornak tisztulásában, és az elme
indulatiban. Lássuk ezokáért:

~~~~~

I. Az *Aért* avagy *élető*
Eget.

Mivel mindennemű é-
lő állatok (természet-sze-
rűen

I.
Aéris
puritas.

rűen szűlván) életet és mozgást, az
élető égtől vésznek, és a' nélkül
egy állcallyában nem élhetnek,
főképpen az emberek, *Gale-*
nus ítéleti-szerűen, vagy akarjuk,
ugy mond, vagy nem, az élető
Eget, mely mi környűlöttünk
vagyon, de az embernek kel en-
gednünk: azért méltán kezdünk
az *aéren* és annak megh. választá-
sán és meg orvoslásán az *pestis*bé,
a' gond. vizsgálást a' embernek egé-
fége főképpen az *aer*ál, mely ha
tisza és egészséges, belső részeit is
igen az embernek táplállya és uy-
jéttya, sőt sok betegségeket is el-
távoztat: Szűkség ezokáért hogy
az *aér* az házakbá, szobákba, illé-
dő orvosságokkal orvოსoltassék,
és jó illatú eszközeckel, ugy-mint
myrrhával, tömjénnel, úrómmel,
babérral (avagy borostryán glo-
bisockal) fenyűmagval, Kofs-
C 5   sza-

34 szaruval , eger fark virágjával.
Mert ama' nevezetes Hippocrates
Görög Országi Városlökau , az
nagy dög-haláltól az aérnek il-
lyen orvosláfával mentette-meg,
mely Indiából jöt vala réájok, mi-
dön megh-gyuytván egy egész
mag-termő fenyves erdőt , azzal
az aert igen meg-tisztította, mely
szolgallattya-ért nagy ajándékok
adtak néki , és örök emlékezetre
egy aranyas oszlopot öntöttek,
és állatrák az ő nevére. Ha
mostani időben Hippocrates oly
erdőt megh-gyuytana a' végre ,
hogy az aert a' dögösflegtől meg-
tisztítaná , alig ha úgy nem jár-
na mint CHRISTUS URUNK az
Gergezenusoknál. Sokan talál-
koznának , kik inkább döggel hal-
nának-meg, hogy sem mint erde-
jeket engednék megh-gyuytani,
avagy pénzeket aranyokat az or-
vosra

35 vosra költenék. Továbbá , né-
mellyek azt-istanácsfollják : egy
vagy két téglát kel jól meg-mele-
gíteni és eczettel öntözni , melly
igen jó, mert a' házban-való mér-
get magához szija. *Isem* , jó me-
leg vizet egy défába tölteni , és
azt egész éy jel ben hadni az szo-
bában , reggel azon-szerént uyjat
kel tölteni , mert az-is magához
szija az mérget. Az Olasz ké-
mények hasznosok ollyankor
az házban , mert az tűz az aérben-
való veszet nedvesseget és dög-
gös párat meg-emésztí. Jó bak-
kot-is tartani az ház-táján , és né-
ha kézzel-is hozzá nyúlni , mert
annak-is szagja űzi-el az dögöt.
Esz ugyan nyilván-való , ha az
akarod hogy az aert tiszta legyen
az házadban , ganeyt , és egyéb
rusnyaságot házad tájáról ki-tisz-
tics , és az megh-dögöfödöt he-
lyekre

36 Iyekrêne járy. Mert bizony do-
log, miképpen az bél-poklosok
az aért annak bé-szívásával és ki-
lchellésével, meg-dögösiheték,
ugy hogy másokra is ragador az
bél-pokloság, az kik vellek tár-
felkodontak, hasonló állapot va-
gyon az dög-halálban is, egykik
az másiktól meg-dögösiödhetik,
ugy hogy az melly házba esik,
gyakora az egész ház népe ki-
hal, kiről elég példák elöttünk
vadnak. Az mely személyek pe-
dig tisztok-szerént kényszeritet-
nek az olyanokhoz látni, mi-
nek-elötte házokból ki-menné-
nek, egy falat vajjas kenyeret
egyenek meg, és orozájokat ken-
nyék meg eczettel. melyben an-
gelika, czitvor, kalmus, rúta,
pimpinella áztatot, rághat is szá-
jában azokban az gyökerekben,
mikor kin jár; vagy pedig egy fa-
lat

37 lat spongiát mártson azon eczet-
be, és tenyű vagy kőrös fából
csinált lyukás iskatulyába tegye,
és azt szagollya.

Az kőrös fának írják hogy igen
nagy ereje vagyoni az méreg el-
len. *Plinius* azt írja felöle, hogy
az kigyó az árnyékától is fél, és ha
egy felől tüzet, más felől kőrös-
fa ágat raknának, inkább a' tűzbe
menne, hogy sem mint az kő-
rös fa ágak közibe. Narancs'
almát is, lemoniát magadnál
hordozni és szagolni, igen jó.

Egyéb hasznos orvosságok-
között az méreg ellen nem utól-
só az czitron, annak leves hájás
rágni, és a' nedvesseget ki-szinni
belöle, vagy magvát rágni, igen
hasznos az dögletelesség ellen,
melyről *Virgilius* is dicshiretessen
ilyen értelemmel szól:

D

Czi-

Czitron noha keferű alma,
De vagyon igen nagy haszna,
Betegség ellen igen használ,
Ha méreg volna-is ellene ál,
A' nyavalyát el-kergeti,
Vént és iffiat meg-erősíti.

Atheneus Historicus emlekezik egy emberről, a' ki mérget őt vólta, és csak czitron almával tartattatott-meg az haláltól. Bizony dolog pedig, hogy az ember szívét, ugyan természet-szerűen való tickos erejéből, igé erősíti az méreg ellen, és uyjétya, és noha drágáb ugyan az vad-körtvélynél, de hasznoslab is, de némelyek inkább foytós körtvélyvel meg-töltik béidőjeket, hogy sem mint egynehány pénzt czitronra költeneék.

Az szegény emberek pedig Magyar czitromockal éllyenek, úgy mint foghagymával és re-teckel.

Olvas-

Olvasfuk hogy egy Dög-halálkor Baraszlóban a' Sir-ásók csak foghagymával tartattanak-meg az dög-haláltól, az hólnok alá kötvén. Nem árt az nyakán-is' hordozni méregh ellen-való or-vosságot, az többi-között igen hasznos *Amuletum*, *arsenicomból* csinált, varrattassék egy kis tafota erszényecskébe, és az szív-a-ránt hordoztassék. Viszont mo-gyoró hayba csináltassék kénéf-ső, és a' nyakán hordoztassék. *Etites* nevű drága kőnek-is igen nagy ereje vagyon méreg ellen, mely ha az embernél vagyon, ne félylen bár éttetéstől, mert nem engedi hogy a' szájához vigye az mérget. Faiffer Márk egy ilyen *Praservativumot* commendál: Csinály úgy mond, Rurá vizzel nyersdió bélt, és réggel-reggel ély velle, bizony dolog hogy hasznos.

D 2

Egy

40 Egy tudós *Doctor Levinus Lem-
nius* nevű azt írja a' Ruta felől ,
hogy a' ki magával , vagy nyaká-
ban hordozza , az Basiliskust-is'
meg-ölheti. Az *Chelydon* avagy
fecske-fű mindennemű mérget
el-űz , és ha valakivel akarnák-
is meg-étetni, kezéből és szájából
vizszá esnék.

Petrus Albanus Verbénát , sza-
pota fűvét dicfiri , hogy igen-
nagy ereje nagyon méreg ellen,
és azt mondgya , hogy az ő nékie
csudállatos-képpen egy Lélektől
jelentetet volt-megh, és azt taná-
csollja , hogy az melly ember-
betegeket látogatni jár, minden-
kor abban rájon kicsint-kicsint,
és azt-is mondgya , ha annak vi-
zébe adattarnék egy kanállal az

Casp:
Kegler.

betegnek , hogy megh-gyógyúl-
na. *Item* , csinály nád-mézzel
pimpinellát , Tatar-gyűkeret , a-

vagy

vagy Angyelikát , kigyó-fű gyű. 41
kérrel , melly Déákúl *Scorzonera*
hivattatik, és azzal ély reggel reg-
gel, azt *Galenus* igen dicfiri.

A' ki éh-gyomra az maga viz-
zelleit ihattya , ne félyen bár-
hufzon-négy oráig az dög-lelet-
ség-től. Olasz-Országban , sőt
másut-is az Doctorok és egyebek
a' kik beteget körül járnak, *fon-
tanellával* élnek, az az : meg-lyu-
kaszttyák kariokot hogy foly do-
gállyon , és azt tarttyák , ha azon
szolgáltatttyák ki a' nedvessege-
ket, az üdő alatt nem ragad réá-
jok az dög-halál. Innét nagyon ,
hogy a' kiknek ki-nyilt sebek va-
gyon , belső ártalmas nedvesse-
gek ki foly , kelések, mirégyek ,
vizketeg és egyéb fakadékok te-
steken , ezeknek nem könnyen-
árthat az dög-leletesség. Azért
a' kőszvényesek , kéz-fájások , ne

D 3 félye.

42 fellyenek annyira az dög-halál-
tól, mert az méregh azon ki-mé-
gyen belőlők, csak magok kü-
lömb-külömb-fele kenéssel és
flaystromockal, az ártalmas ma-
teriákkal bé ne rekeszszék.

Lictariomot-is csinálnak il-
lyenképpen: végy két diót, két
fügét, és vagy húsz ruta levelet,
egy kis főt, egy kis jó bort, és eze-
ket törd és temperáld egybe, s
azzal ély, mind magad, mind há-
zad népe, mindennap véle. Au-
tora ez orvosfágnak *Mithrydates*
Király, (ki három száz eszten-
dövel Christus Urunk születése
előt hatalmasson hadakozot az
Rómaiak ellen) mellyel mind
maga, s mind az egész Tábora
élt, és nem csak az dög-halál el-
len, hanem mindennemű méreg
ellen-is hasznos, és mikor Pom-
pejus által Császár hadaitól meg-
győzet-

43 győzertettvén, és *Bofferó* Város-
ban környül véteztvén, akarván
meg-ölni magát hogy elevenen
az ellenfeg kezébe ne esnék, mér-
get ivék, de nem ártot nékie,
mivel az előt az meg-mondot or-
vossággal és *Michridat*ommal élt:
mikor osztán az Vároft meg-ven-
nék ostrommal, sejét hayiá egy
Francziai vitéznek, és fegyverrel
meg-ölette magát. Hogy pedig
az *Michridat*nak, avagy *Terjék*-
nek olyan nagy ereje légyen,
minden egyéb *Antidotumok* fe-
lett, azt az mindennapi *experien-*
tia eléggé meg-mutattya. *Galenus*-
is egyéb orvosfágok-főlött dicfi-
ri. Az Autor pedig a ki *Terjék*
csinálás felől irt (*ad Pisonem*) az
írja, hogy Rómában egy nagy
dög-halálkor kevesen holtanak-
meg a kik véle éltek, és nem csak
az *Pestistöl*-való meg-tartásra, ha-
nem

44 nem abból-való meg-szabadulá-
ra, és egyéb orvoslásra-is jó, ha
módgyával es okoslan élnek vé-
le. Mert *Galenus in Methodo* azt
mondgya, hogy az orvosság ke-
veset használ, ha illendő mód-
gyával nem élnek véle. Es *Hero-
phylus Deorum manum*, Isten ke-
zének nevezi az orvosságot, mi-
dön igazán élnek véle, külö-
ben keveset használ. Eddigh
az éltető Egről.

II.

² *Az ételben és italban-való rend-
tartásról.*

In cibo
& potu
sobrie-
tas.

AZ ételben és italban
ellen valami rendet szabni én ha-
szontalan dolognak itélem len-
ni, hanem

45
ni, hanem kire-kire réá hagyom,
azzal élyen a' mihez szokot.
Mert *Hippocrates* mondása íze-
rént, még a' mérgeš dolog sem-
árt, ha szokásba jó: csak azt taná-
csolom, hogy az ember jó test-
tápláló étkeekkel és itallal élyen,
tobzódástól, telhetetlenségtől
meg-óyja magát, és mértékletes-
fen élyen. Innen mondgya az
bölc: *Anima sicca, anima prudens.*
Az józan vagy mértékletes lé-
lek, okos lélek. *Non enim vive-
re, sed valere vita est.* De némely
tobzódó, rélzegeskedő emberek
az Istennek ama' nemes ajándé-
kával, az borral, gonoszúl élnek,
és magok magoknak gyakorta-
gyilkosfi. Mert némellyek csufol-
lás-képpen azt szokták mondani:
Csak jól egyest igyunk, az dög-
haláltól semmit se félyünk. De
ő ember, megh-ne csalatkozzál,
az Isten

46 az Isten megh-nem csúfoltatik,
Gal: inkább amarra figyelmezzenek:
Mat. 26. Vigyázzatok hogy kiseretbe ne
41. essetek; mert az olyan csúfolók
nehéz számot' adnak az Isten e-
lő.

Es köszönetesen szokták u-
gyan mondani az emberek: Hi-
szem egyszer megh-kel halunk?
Ugy vagyon, it ez világon egy-
szer halfz-meg, de kérlek kérész-
tyén ember, hogy jól megh-lásd.
Mert ha jól it megh-nem halfz ez
világon, második halál-is követ
tégedet, tudni-illik az öröcké-
való. Ez-okáért szály magadba,
és jól megh-vigálglyad lelki-esmé-
retedet, ha jó készülettel vagyé
az halálhoz vagy nem? Biztat-
hatodé magadat, hogy az Isten-
nek ama' rettenetes ítélő széki e-
lőt megh-álharz vagy nem? Hogy
ha ezt megh-tapasztalod magad-
ban,

ban, bizvást kívánhatod az vén 47
Simeonnal halálotat, hogy-ha
pedigh olyan készülettel, igaz
hittel, és poenitentia tartással
hozzá nem készültél, én az ta-
nács, könyörögy *Ezechias* Ki-
rallyal életednek megh-hozszab-
bitáért, hogy bűneidet megh-fi-
rathassad, életedet megh-jobbít-
hassad, f-ugy halfz megh bóldo-
gúl. De, *Novem autem ubi?* Hol
az kilencze?

Továbbá, a' mi az étkeket ille-
ti, jó, éles, eczetes étkeekkel él-
lyenek az emberek illyenkor..
Mert az tartóztatit az rothadástól
az étkeket az ember gyomrában:
óyják pediglen magokat az em-
berek nyálas, kövér, izetlen és ke-
mény étkektől, mert azok nem-
táplálglyák, hanem inkább ártal-
mas nedvessegeekkel megh-terhelik
az testet. Azért jól mondgya az
Írás:

50 nem tévznek ; bár jól tanulják.
meg az *Cato sententiáját* :

*Plus vigila semper, nec somno deditus
esto,*

*Nam diuturna quies vitis alimenta
ministrat.*

Időd tölcseid vigyázással,
Inkáb hogy sem aluvással,
Mert hosszú álom nem hasz-
nos,

Több kárt, gonoszt te réád hoz.
Ehez hasonló amaz is, *Sch. Sal.*
*Sit brevis, aut nullus tibi somnus me-
ridianus,*

*Febris, pigrities, capitis dolor, atque
Catharrus,*

*Hec tibi proveniunt ex somno meridi-
ano.*

Déli álomtól távozzál,
Kicsinyt, vagy semmit se alud-
gyál,

Nátha, fő-fájás és restség,
Hideg, és egyéb betegség,
Déli álomtól származik.

I V.

Az nyugodalomról és moz-
gásról.

51

4
DeMo-
tti &
Quiete.

AZ fáradtság után meg-
kel nyugodni. Mert *Hippo-
crates*-ként : *Quies laboris remedi-
um.* Az csendes meg-nyugovás,
fáradtságnak orvoslása ; és ama-
közönléges mondás-ként : *Quod
caret alterna requie durabile non est.*
Minek nincsen néha nyugová-
sa, annak nem lesz soká mara-
dája.

Az mozgásban és fáradozás-
ban is mértéket kel tartani. Mert
miképpen a' sokáig-való nyugó-
vás ártalmas, ugy az felettéb-va-
ló fáradozás is. Azért mondják
az Orvos-Doctorok : *Absque otio
& quiete animi vigor diu durare ne-
quit* : Mulatság és nyugovás nél-
kül az gyors elme is erejében so-
káig.

E 2

52 káig nem maradhat. A' *Pest*kor főképpen munkálkodgyon, ingadozzon az ember étel előtt. Mert a' testnek gyakorlása által, az kelletlen és ártalmas nedveségeket testéből ki-űzi, és természet szerént való melegségét meg-uyjértja, az által embernek minden ereje uyjúl, a' vereytek lyukacsái meg-uyjéttatnak, mellyeken ki-származnak az rozsz párák és ártalmas nedveségek.

Micsoda mozgás lehet pedigh embernek legh-job és hasznosb?

A Z Orvos. Doctörök azt tartják, hogy a' lovon avagy szekeren való járás avagy mozgás leg-hasznosb, de a' kinek lova, kocsija, szekere nincsen, gyalog járjon. Mert a' kik gyakorra idef-tova járnak, egészségesbek ugyan,

ugyan, az púha ágyon heverők-nél.

53

Irja *Rafes* hogy egykor a' döghalálban csak a' vadászok maradtak volt-meg, azért hogy gyakorra idef-tova jártak. Ha valaki étel előtt sétálgat, igen jó, mellyet nem kel kevélységnek vélni, hanem egészelegre szolgáló eszköze-nek. *Historiában* olvasók, hogy egy Király minden-nap étel előtt izoktatta volt magát mulatni az mezőben, hogy az ételhez job *appetitussa*, kívánsága lenne, egyfzert történet-szerént, hogy elmulatna szokásár, le ül vén az asztalhoz, az étel izetlennek tettezék nékie, azért elő hivatván szakácsát, keményen kezdé pirongatni, hogy izetlen étkeket főzött volna, mondá a' szakács: Ke-gyelmes Uram nem én vagyok az oka hanem az, a' ki igazán szer-

E 3 Izámoc

§4 Számót nem adot hozzá , hagyá-
előzhinni az Konyha Mestert ,
hogy azt is meg-fedgye , azonba
mondá az szakács hogy ő nem
ollyan fű-szerszámot értene , ha-
nem hogy az Király annak-elő-
te mindenkor étel előt magát
mulatozni szoktatta vólt az me-
zőben , azon nap pedig azt nem
cselekedte vólna.

Egy Doctör, és Poëta az testi
mozgásról ekképpen szól :

*Natura hinc calor invigilat, benè con-
coquit omne,*

*Effugiunt serdes, famis, & ardor
adeft,*

*Segnities, torporque abeunt, medici-
na valebit,*

*Nominis & solo, non mihi grata
sono.*

Ingadozás a' természetet igen se-
gíti,

Jól emészter, éltet, kivántat, a'
rútlágot ki-kergeti,

Restfőget távoztat, orvoslás nála 55
használ,

Csak nevezeti is kedvetlen so-
kakknál.

V.

Gyomornak töltéséről, és test-De re-
nek erősítésé-pletio-
ról. ne & pure
gatione

Azt mondgyák az Do-
ctörök : *Omnis immoderata re-
pletio sive ex potu, sive ex cibo, per-
niciosa est.* Az Gyomornak fe-
lettréb-való megh-töltése, akar az
edényekre, tagokra, akar azok-
nak erejekre nézve, akar ételből
légyen, akar italból, de minden-
kor veszedelmes, mivel abból sok
féle sullyos betegségek ízármaz-
nak : azért helyt adgyunk ez
mondásnak: E 4 Bac-

56 *Baccho Cerereq. temperanter utitor.*
Akár mely étellel és itallal mér-
tekletelesen él. *Et:*
Hoc bibe quod possis, si tu vis vivere
sanus.

Felettéb ne terheld magadat,
Ha az egészség kedves nálad.

Mert az olyan ideig tartó tor-
kosságg gyakorta sok betegségre
okorád, az mint meg-terezik im
ez mondatából: *Morbi causa ma-*
li est hominis quandoque voluptas;
Sőt gyakorta örök kárhozatra is
utat mutat, Idvőzítőnk fenyege-
tése szerént. Es Szent Pál is azt

LUC: 21 mondgya, hogy a' részegesek az
1. Cor. Isten Országát nem bírják. Nem-
6. 10. is azért élünk hogy együnk, ha-
nem azért észünk hogy éllyünk,
a' természet pedig kevésfél elég-
szik-meg. Azért minden ember
haylandóbb legyen az józanlágra,
hogy sem a' torkosságra, annyit
egyék

egyék s-igyék az ember, mint-ha 57
meg-is többet chetnék s-ihatnék,
ugy kellyen fel az asztaltól, *ut nec*
satur nec famelicus sit, sem el-ne
tellyék, vagy úntig ne egyék,
igyék, sem éhen vagy szomjan-
ne maradgyon.

A' mi a' tisztulást vagy üresítést
illeti, jól vigyázzon ember, fő-
képpen *Pestis* idején, hogy az bé-
lé meg-ne rekedgyen, hanem az
hasnak természete-szerént sza-
bad folyása legyen, mert igen
veszedelmes olyankor az hasnak
bé-rekedése, a' mint magamról
tudom, és *experialtam* 1631 esz-
tendőben, mikor az Al-földön
Pestis regnált, és kelevény költ
volt az testemen, hogy-ha gyo-
mor lágyító orvossággal nem él-
tem volna, csak könnyen oda-
löttem volna. Intek ezokaért
mindencket, has-lágyító orvos-
E s ság-

58 sággal élni el. ne mulassák , mert
annélkül-is olykor elég gondgya
vayon az Doctoroknak , hát a'
kinek harmad , negyed , ötöd na
pigh , avagy többig-is nem me
gyen az hasa, bizony dolog , an
nak ritkán használhatni.

Az mi a' főördő , Er-vagást és
köppölyözést nézi , azockal-is
mértekleteffen kel élni. *Hippo
crates* és *Avicenna* azt mondgyák ,
hogy hamaréb ragad azokra az
dög a' kik főördnek *Pestiskor* ,
hogy sem a' kik ételben, italban
mértekleetlenül élnek.

Az főördő nem tiltatik ugyan
tellyesfleggel , csak hogy mód
gyával éllyenek véle , főképpen
a' kik hozzá szoktak , hanem
csak azért tiltatik a' köszönleges
főördő , hogy ne talántan az em
berek egybe gyűlvén , eggyik a'
másiktól *inficiálta*ssék , és így in
káb

káb nevedegyék az dögletef- 59
ség.

Az Eér-vágásról az én tetczé
sem egyéb értelmes Doctorok
kal im ez : ha az ember még jó
erőbe vayon , ideje-is vayon
hozzá : és bővelkedik vérrel ,
módgyával és *discreti*óval éllyen
véle. Ezen értelemben vayok
Purgatio feől-is. Mivel az ér-vá
gás és *Purgatio* leg-főb és szüksé
gesb orvosságok *Galenus* értelme
szerént sazért nagyobb tudomány
és *experientia* kívántatik azok
mellé , hogy sem egyéb orvossá
gok mellé: Senki ezokáért megh
ne gyűlöllye annyira az maga te
stét , hogy az olyan állapotban
akar mely tudatlan emberre biz
za magát , az mint némelylek
cselekefsznek , kik közzül emli
tem hogy osztán későre hozzám
folyamodtak. Azért ki ki eb
ben-is

60 ben-is jó tanáccsal élyen, hogy
az után meg-ne bánnya. *Nam
ferò sapiunt Phryges.* Esa'bo.
lond maga kárával
tanúl.

¶

VI.

6
De af-
fectibus
Animi.

Az Elmének indulati-
ról.

*Galenus lib. 6. de dec. Hipp. &
Plat.* azt mondgya: *Multis equi-
dem morbis est homo obnoxius, animi
tamen morbi non pauciores sunt quam
corporis, quibus longè magis vexa-
mur, & majori discrimine periclitamur,* az az: Sokféle betegségek
alá vetteter ugyan az embernek
teste, de elme betegségi sem ke-
vesbek azoknál, mellyek sokkal
inkáb

61
inkáb gyötörnek minket, és azért
nagyob veszélybe-is jutnak
bennünket; azért *Pestis*-kor fe-
lettéb-való haragtól, szomorú-
ságtól megh.tartóztassa magát
az ember, a' bölcS Sirach in-
téfé szerént: Ne add bánatnak
a' te elmédet, és ne fonnyazd Sir. 20.
magadat, mert sokakat vesztet. 2 IV. 24
el és ölt-megh az szomorúság.

Az haragh és irigység felől u-
gyan azon az Caputban, az 25.
versben azt mondgya: Az irégy-
ség és harag megh-kiffebbitik az
napokat. Salomon Király pe-Prov.
dig azt mondgya: Az vidam el-
me jó orvosságot csinál, az szo-
morú lélek pedig meg.száraztya
av csontokat. Es minden-nap
szemünckel láttyuk, hogy az fe-
lettéb-való harag, boszszongás,
irigység, szomorúság, gyakorta
F nagy

62 nagy és nehéz betegségekbe ey-
tik az embert. Ezokáért ki-ki e-
szébe vegye, és afféle indulatok-
ban megh-mérrékelye magát,
mert az ételnek megh-emésztése-
ben is nagy kárt tézen: annak-
felette az felelem és elme fon-
nyasztó bősülés miatt, néha a
gutta-is meg-üti az embert, avagy
egyéb nyavalyába eyti, ki-ki az-
ért óyja magát azoktól, és *Ve-
ram animi medicationem*, és az el-
mének valófágos orvoslágát ve-
gye elő. *Presentissima autem &
efficacissima medicatio omnium affe-
ctuum est: factare curam in Domi-
num: Vessed az Urra a' te gondo-
dat, és ő meg cselekefszi.*

Az ember elméjét megh-vida-
mitó eszkozekekről im ecképpen-
szóleg *Politicus*-is:

- Joh:
Vattich 1. *Verbum DEI*, Az Isten Igéje.
2. *Bona Conscientia*, Jó lelki-ismé-
ret. 3. *Mu-*

3. *Musica Sacra*, Sz. Dávid hárf- 63
fája, az az: az Sólárók.

4. *Dulce vinum*, Jó édesizű bor.

5. *Benè conveniens uxor*, Az jó
Isten-felő feleség,

Stigelius Poëta erről így mond:

*Hæc hominum poterunt tristes condi-
re labores,*

*Conjux & vinum, musica, collo-
quium.*

Ezek az ember bús kedvét,
Meg-vidamittyák elméjét,
Szép s-Istenfelő házas-társ,
Bor, *Musica*, nyájaskodás.

Eddig de *Præservativis*, az egészleg
meg-tartó orvoslágokról;

Következnek:

F 2

RE

REMEDIA
CURATIVA.

Gyógyító Orvosságok.

Mely nehéz dolog lé-
gyen a' dögleletes betegse-
geket gyógyítani, megh-tet-
szik egy tudós Doctornak im ez mon-
dásából:

Johan/
Pontan

*Febris pestilentialis nunquam pe-
riculo vacat: omnia enim horrendis-
sima in peste fieri possunt: hac febris
curatu omnium difficillima, & ut
plurimum desperata. Nam ut bene
dicebat (3. de praesagiis & pulsib.)
Galenus, quam excogites medicinam
ad putredinem qua cor occupavit? Ve-
rum ne omni praesidio, miseri agro-
tantes destituantur, pij erit Medici
eos suscipere.* Az az:

Az

Az dögleletes hideg-lelés so-
ha nincsen veszedelem nélkü-
l: mert mindenek rettenetesek az
dög-halálban, és az ollyatén hi-
deg-lelést leg-nehezebb gyógyíta-
ni, sőt ugyan kétségess. Mert
(Galenus szerént) Micoda or-
vosságor gondolhatnál-ki az rot-
hadás ellen, mely az embernek
szívét el-foglallya? Mind az által
hogy a' nyavalyás betegek min-
den segítsegtől meg-ne fosztrassa-
nak, az Istenfelő Doctörök meg-
isfel vészik bajokat.

Minék előtte azért az gyógyi-
tó orvosságokhoz kezdenénk,
jönak itélem lenni

Először elő-számlálom az jele-
ket, melyekről az *Pestis* megh-
ismértetik, ha meg-veszeté valaki
attól avagy nem?

Másodszor, elő hozom az *Ex-
pulsiva*, az dögleletesseget ki-űző
orvosságokat. F 3 *Har-*

Harmadszor, Mint kellyen kelevényeket, mérigyeket, fakadékokat orvossoltani hogy meg-erjenek, s ha meg-érnek, mint kellyen meg-fakasztani, és gyógyítani.

Ezekről én csak rövideden szólok, mivel mások bővelegesen irtak arról.

1. *Signa Infectionis.*

Signa
Infectionis.

Az jelek mellyekről meg-isméretik az meg-veszt ember, im ezek az következendők:

1. Ha dög-halálkor az ember dögletes helyen vólt, vagy járt, és borzongodik.

2. Ha az ember kívül fázik, belől heve vagyon.

3. Ha igen szomjuhozik.

4. Ha a' fejét fáylallya szüntelenül.

5. Ha

5. Ha nagy epefég és ájulás⁶⁷ vagyon rajta.

6. Ha két oldalában avagy szívében is öklelést érez.

7. Ha álmos, és álmában gyakran fel-ebred.

8. Ha a' mellyét szorongatja.

9. Ha a' gyomra ottan-ottan emelkedik.

10. Ha mirégy vagyon honalatt, füle-megett, az ölében, avagy más helyen.

2. *Signa Refectionis.*

2
Signa
Refectionis.

Jelek az mellyekről meg-isméretjük, hogy-ha megh-gyógyul avagy nem a' meg-veszt ember.

1. Ha az beteg bé-vót orvosságokat, ételt italt megh-eméftteti.

F 4

2. Ha

2. Ha kelevények ki-fakadnak, mihelyt megh-betegszik től az szivétől.

3. Ha az egész teste izzad.

3. *Signa Defectionis.*

3
Signa
Defe-
ctionis.

Jelek az meliyekről itéletet tehetünk, az meg-veszet embernek halála felől.

1. Ha az beteg ember sem orvosságot, sem ételt, sem italt, meg nem emészthet.

2. Ha az kelevénnek semmi jelei nem látczanak, avagy ha látczanak is, de hirtelen el-oloznak, vagy az réá rakor orvoslás után nem akar meg érni, megg-ülni, sém ki-fakadni.

3. Ha az ála alatt, az innye mellett lőr az kelevény.

4. Ha megh-fakasztatik a' kelevény,

levény, és semmi evetseg avagy genyetseg nem jő-ki belőle, hanem néminémű meg-veszet *materia*, mint a' gomba.

5. Ha eszében és elméjében meg-bódúl.

6. Ha a' halál-kázak ki-fakadnak a' testyén-

7. Ha az orra vére sűrön megyen, avagy ha vérrel veréytekzik, és az után sem könnyebbedik.

8. Ha néminémű fekete *nateria*t hány-ki.

9. Ha igen megh-szorúl az hafa, avagk ha igen megyen, és nehéz szag jő-ki tőlle.

10. Ha a' vizzelleti mind egyaránt zavaros, es nem tisztul semmit, nehéz szagú is, és meg-nem szál semmiképpen.

11. Ha hidegh izzadás üti-ki magát az testén.

Hogy-ha ezokáért az elő-
számláltatot jelek-közzül, vala-
mellyek avagy mindenek talál-
tatnak a' megh-veszet ember kö-
rül, az olyan bár csak készül-
lyön menten (sőt meg az előt kel-
let hozzá készülni, mert keresz-
tyén ember tisztí, mindenkor az
halálról gondolkodni) az ből-
dog ki-muláshoz. Nem illik ol-
lyankor Isten ellen zúgolódni,
mint némely Istentelen emberek,
mikor kérdeztem mint vadnak?
azt felelték, hogy az ebnek-is^o
job állapotot kívánnának hogy
sem mint nékiek vagyon, avagy
hamaréb az űrdögöt: hogj sem az
Istent említették, sőt oly károm-
kodó szökat hallottam némel-
lyektől, hogy az hajam szála-is^o
fel állot. Nem-is illik az Keresz-
tyén emberhez bűvös. bájos tu-
dományosokhoz folyamodni,

hanem.

hanem inkább a' mi édes Vdvozi- 71
tönkhöz meg-térni, ő néki ahit-
tatossan könyörögni, ha ő Felfe-
gének tertzik, az orvoslágot te-
gye hasznoslá, és életünknek
napjait hoszszabbicsa-meg, mint
Ezechias Királynak; az után bi-
zodalmassan el-hivén az ember,
hogy az Ur megh.halgattya kö-
nyörgéset, élyen az orvoslágok-
kal, s-ne halogassa sockát a. Mere
a' megh-dögösödés halogatást
nem szenyvedhet, a' mint bizony-
lágot térsnek arról az Doctorok,
sőt a' mindennapi *experientia-is^o*
elégge meg mutattya, hanem ha
vastagh természetű volna valaki-
nek, Es sem *pulsust* sem vizelle-
tet nem kel ollyankor nézni, mert
azok bizonytalan jelek, holot az
beteg ember vizelleti néha zava-
ros, néha világos mint az egéssé-
ges emberé, néha sárga, néha-

veres.

72 veres. Nem-is szükség olyankor az Doctörhöz vinni az vizelleter, hanem mentül hamaréb ilyen orvossággal, mig erőt nem vészen az mérges dögteletesleg, addigh eleit kel venni, mert gyakorra el-is üzetetik az orvosságal, ama' mondás szerént:

Principiis obsta: sero medicina paratur,

Cum mala per longas invaluere moras.

Ottan mindgyárt ellene ály, Nyavalyádnak orvossággal, Mert ha erőt vészen raytad, Héában orvoslod magad.

Nem szükség pedig itten egyéb orvosságokat keresni, hanem csak az fellyül nevezettek, Az többi között im ezek-is hasznosak, mind egészségessleknek, s-mind meg-veszetteknek: *Bolus armenicus, Terra sigillata, Tzitvar, Angeli-*

ca, s-a' többi, e' mellet *Mithridat* 84 tériaka, arany terjék: ezek megpróbált orvosságok. Ha ezeken kívül valaki jobbakat szerezhet, magának tudós Doctörök tanácsából, élhet vélek, csak jól lássa-meg, hogy meg-ne csalatkozzék, és életét koczkára ne vessé, főképpen azoktól a' kik hamisan dicsekednek, hogy *Panacea* jók vagyon.

Eddig az jelekről, mellyekről meg-ismérhettyük, valakit megdögöfsödötnek lenni. Következik:

2. *De Remediis Expulsivis.*

Az dögöt ember testéből ki-üző ² *Remedia Ex* ² *dia Ex* ² *opulsiva.*
 orvosságokról.

Kérhetőne valaki, Mit kel
G cse.

74 cselekedni ezokáért ha az ember
dögletelességtől bántatik?

Arra rövideden felelek: Né-
mellyek tanácsollják, hogy az
ember eret vágasson, de én nem
javallom, hanem csak olyanok-
nak, a' kik bővölködnek vérrel,
azok pedig a' kik tizen-négy esz-
tendőöt el-nem értek, eret vágat-
ni ne mérészellyenek. Az én
tanácsom pedig ez: leg. és leg-e-
lőször lágyétassa-meg az ember-
gyomrát, mert az bélinek megh-
ízorúlásával kezdetik a' döglete-
telesség, Másodszer izzasztó ital-
lal éllyen: harmadszor osztán ha
szükség, eret vágasson,

^L
Per Se-
dem. A' mi az Purgatiót illeti, azu-
igen könnyű orvossággal meg-in-
dichatni, ugy mint Mannával,
folium Senevel, *Rhebarbarával*,
Castiával, purgáló rósa-vizével,
barafzk-fa virágh vizével, ismét
gyen-

gyengé Crístéllyel, és csápocs-
kával, az izzasztó itált eckép-
pen csináld-meg: 75

Per Su-
dorem.

Végy két arany-nyomó Mi-
thridátomot avagy Terjéket, a'
rany terjéket, ha az ember va-
stág természetű, ha pedig gyeri-
ge, valamennyire kevessebbet,
és azt meleg borba vagy serbe
eczetbe avagy égetet vízbe, mint
fóska vizébe, kardibenedict, a-
vagy Pápa-fű vizébe, &c. az után
jól bé-takaródgyal hog' jól veré-
tézhes. Avagy pedig végy *Spe-
cierum liberantis* egy arany-nyo-
mónyit, és az szerént ély véle,
a' mint fellyeb megh-mondám.
Avagy végy *Orientalis Bezoar*,
tiz, tizen-öt avagy húsz szemet.
Avagy végy *Antimoniomot Dia-
phoreticomot* tiz, tizen-öt avagy
húsz szemet. Ezek közzül válassz
magadnak egyet, a' melynek
G 2 szerit

76 szerit teheted , mert ezeknek mindenikének, méreg ki-űző ereje vagyon , az vereytezés által. Az Terjék felől azt írja *Galenus*, hogy nem különben mint a' tűz minden fele rosz és veszet nedveségeket megh-emészt , ugy a' Terjék-is, *Ignis purgatorius*, tisztító tűz , mely mindennemű vétkes és rothadásra indúlt nedveségeket meg-éget és megh-emészt : hasonló ereje vagyon az arany terjéknekis^o. Az *Mithridat* felől azt írja *Plinius* , hogy *Mithridates* Király (a' ki *autora*-is) annak gyakorta. való éléscével , ugy meg orvosolta völt magát , hogy maga sem ölhetette megh magát méreggel , utólyára meg-szorúlt állapotatyában , a' mint ide fellyeb-is elő hoztam.

Az *Antimonium Diaphoreticum*
Alkimisták Mestersege szerént,
csinál-

csinálratot orvosságoknak nagy ereje és hathatósága vagyon döghalálkor , főképpen ha idején véretik-bé. Mert némellyek oly maga-gondolatlanok , harmad , negyed napra halogattyák az orvossággal-való élést , mondván , hogy elég ideje leszzen annak , és hogy nem jó mindgyárt orvosoltatni magát. De azoknak mint szokot lenni állapottyok , az harangozók és Sir-ásók bizonyfágot tehetnek.

Bezoar (melly nevet is méregnek el-űzésétől vötte) bizonyára igen hasznos méreg ellen ; olly könnyű orvosság pedig , hogy még a' gyermekek is bátrán élhetnek véle. Ennek erejét mind magamban , s mind pedig másokban , magam *experientia*jával sokszor meg-rapasztaltam , mely az előtt csak hatalmas Császárok s

78 Királyoknál találtatott, de most
(Isten kegyelméből) majd minden jó szervvel fel-készítettet Patikákban találtatik, és nagyobb becsi vagyon az aranynál-is. Oh mely boldogok vagyunk mi ebben-is, hogy az Felsőges Ur Isten minket tudós Doctorokkal, hasznos fő orvosságokkal ez mostani időben bővebben meg-ajándékozot hogy sem a' régieket. Az Ægyptombéliek felől azt olvastuk, hogy mikoron ő-közöttök valaki meg-betegedet, tehát kivitték az úczára, és az út felretették, hogy azon elő-menvén, a' ki hasonló nyavalyában nyomorgot volna, tanácsot adná nékie, mivel éllyen és mivel gyógyítsa magát. Itéllye-meg akar ki, nem-de nem nagy nyomorúság volté az? Mostan pedig alig kel két lépést tennünk, menten

79 tén találunk orvosságot, csak éllyünk véle hála-adással, de minémű hála-adással legyenek az emberek mind az Istenhez, a' ki mind az Orvosnak, mind az Orvosságnak szerzője; s mind az Orvosokhoz, a' kik nagy gondal, fáradtsággal, költséggel, szerznek orvosságokat, a' többi-közöt csak magam-is mint egy hufz esztendőttől fogva úntigh megpróbáltam, ha valamelly fáradtságot vagy szolgálatot hála-adatlansággal szokták meg-juttalmazni az emberek, az Orvosok fáradtságát bizonyára avval jutalmazzák ugyan. Sokan nem tudgyák meg-gondolni, mennyi sok büzt és rusnyaságot kel a' betegek körül szenvedniük, a' mint *Galenus* is mondgya: *Stercus & urina medicorum fercula prima*: Az Orvosnak első fizetése az beteg-

80 nek vizellete s-büze, mért midőn
reggel az *patiens*hez megyen,
mindgyárt eleibe tétetik, az mit
egész éjjel gyűjtöt az beregh,
mellyet el kel tűrni szenvedni az
Doctoroknak, azon kívűl hól az
ő éjjeli és nappali fáradtsága s-
gondgya? hól az orvoslágnak,
mellyet maga költséggével szer-
zet, jutalma? Utólyára, mikor
immár Isten kegyelméből az be-
teget meg-gyógyította, aligh va-
gyon annyi haszna, a' mennyit
maga réa költöt, avagy még an-
nyi sincs: az idejét pedigh, mely-
nél semmi drágab nincsen, ottan
hijába mulatta-el; más az, hogy
az orvoslágit, mellyek sok költ-
ségével állanak, maga kárával ki-
adta. *Experto crede Ruperto.* An-
nak-felette, gyakorta magát, há-
za-népét, főképpen dőgh-halál-
kor nagy veszélybe hozza, e' sem-

elég,

81 elég, hanem még nagy felelem-
be kel lenni, hogy-ha meg-halé,
avagy meg-gyógyúl a' beregh, ha
megh-talál halni, mind őtet kár-
hoztattyák, sőt átkozzák, ha az
után jutalmát kívánnyá, gyakrab-
ban im ezt hallya, várakozzál ke-
véskorig, és emberfégefen meg-
fizetek, (tudni-illik hólta után)
hogy ha pedig onszollya és kére-
ti jutalmát, boszszonkodnak réa,
egy szót sem akarnak hallani az
felől, hiv magok mentegetésé-
vel élnek, soka inkáb látnának
valakit, hogy sem az Doctort,
mikor jutalmát kéri, mellyet az
előt ugy látrák, mint Isten An-
gyalát, sőt mint Istent, mig vélek
bánt, és haszonnal orvosolta.
Innét igaz verseket szerzet egy
vers-iró a' Doctorok felől, mel-
lyeket én-is a' Patikámban le-irat-
tam az hála-adatlan *patiens*ek
kedveért: G s *Tres*

82 *Tres Medicus facies habet, unam
quando rogatur,*

Angelicam: mox est cum iuvat ipse

DEUS.

*Post ubi curato, postulat sua premia
morbo,*

*Creditur horrendus, terribilisque
Satan.*

Hármas ábrázattya vagy on az Orvosnak, mikor elsőben megyen az beteghez, Angyali ábrázattya vagy on, az az: úgy tarttyák mint Istentől küldettetet Angyalt: ha megh-gyógyittya, Isten ábrázattya nálla, az az, úgy tarttyák, mint Istent: mikor osztán jutalmát kéri, ördögi ábrázattya vagy on nem Angyalé, sem Istené többé. Mert úgy tarttanak tölle mint ördögtől, sőt ugyan buykálnak előtte, és ha lehetne, láthatatlanná tennék magokat mind addigh mig gondolyák,

lyák, hogy el-feletkezzet. Ha arra 83
kél-is hogy fizetnikel, meg-is' (noha két vagy három elztende-ig várakozot utánna) oly gorombájúl cfelekefznek némellyek, az aufzczugnak avagy jutalmának felét-is el-vonzák.

Detérjünk az dologra, és az izzadáfról im ezt vegyünk elzünkbe: Hogy-ha valaki az izzasztó orvosságot ki-vertné, másodszor is harmadszor is vegye mást magához. Mert a' hól az orvosság megh-nem maradhat, ot bizony nem-ishaználhat: Nem jó jele bizonyára mikor valaki az ételt italt orvosságot meg nem emésztheti, azon ál pedig az orvosnak minden mestersege. Ismét ha valaki nem izzadhat az izzasztó orvosság után, tehát meg-melegitessen egy avagy két téglát, és a' lábához tegye, hogy így könnyebben

84 nyebben ki-veſſe magát az verey-
ték, és nem csak egyszer élhet az
ember izzasztó itallal, hanem
többször-is, mert az által űzetik-
ki az méreg, azonban az fziſt
meg-eröſſitéſéért-is élhet valami
orvoſſággal az ember, hogy tel-
lyeſſéggel el-ne lánkadgyon. Az
izzadás után. mint viſelye
magát az ember mivel éllyen, az
fő es éltető tagokat miként táplál-
lya, arról bővſégeſen írtak az Do-
ctorok: én azt tanácsolom, az
ember (*Præſervativis*) egéſſég
meg-tartó orvoſſágockal éllyen:
Mert *Satius eſt morborum cauſas
evitare quam invaleſcentes curare.*
Könnyeb az beteglegeteknek ſzer-
ző okait el-távoztatni, hogy ſem
minek.utánna erőt véſznek meg-
gyógyítani. Követ-

kezik:

Az

Az Er-vágáſról.

85

3 Per

ſectio-
nem
venæ.

Harmadik orvoſſág (*Expulſi-
vum*) mely az ember teſtéből űzi-
az dögös mérget, Ér.vágás. It-
ten tudni-illik hog' csak azoknak
haſznos eret vágatni, a' kik vérrel
bővölködnek, és nem-is ſzűkſég
mindenkor Kalendáriomba néz-
ni, jóé avagy nem eret vágatni,
mert *Neceſſitas frangit legem*: az
kételenſég az törvént-is meg-ſze-
gi. Némelleyek azt mondgyák, ha
mindgyárt elein vér nem bocſát-
tatik, az után ne-is bocſáttaſſék.
De arról máſok diſputállyanak,
én csak azt írom a' mit meg-pro-
báltam. Jobban cſelekeſznek
azok a' kik idején élnek ér.vágáſ-
fal, hogy ſem a' kik későn: ma-
gambā-is meg-tapaſztaltam azt,
mikor ſzintén harmad nap múl-
ván vágattam eret. Melly eret

H

kel-

86 kellyen pedig olyankor vágatni, én az értelmes Borbélyokra hagyom, ők lássák. A' Doctorok azt mondják, ha a' kelevény füle megett láttatik kelni, az fő ér vágattassék: ha az hón-allyában tehát az *Mediana*, ha az hónlokán avagy az állán, nyelv-alatt való ér vágattassék; hogy-ha az ágyékában, tehát az bokán belől vágattassék, kit szaphenának hívnak, hogy-ha a' térd-alatt vagy kívül a' lábán, ugyan a' lábán vágattassék: én az *mediánt* javallanám: mivel az egyéb erek Annyának mondatik, és mivel az mérges betegség leg-inkább az ember szivét ostromolja, nem kel könnyen el-mulatni: affelől kel pedig eret vágatni, a' mely felől a' fájdalomt érzi az ember, avagy a' kelevény ki-kél. Oltsán ha sokat kellé a' vérbe venni, arra meg-

tanit

87 tanit az embernek ereje; nem kel azért fokot venni: az után az ember tyúk-hús, avagy rehen-hús levet egyék, avagy meleg fert vajjal, vagy egy falat cittron almát, nád-mézzel, álmotól pedig megtartóztassa magát, mert az által a' méreg az ember szivéhez gyűl: hogy-ha valaki le-nyomattatik az álmotól, egy csöpp eczet eresztessék az orrába, avagy pedig egy szál rozmarint, vagy majoránt tarcsón kezébe, és szagolja, és el-űzi az álmod. Eddigh *de Remediis (expulsivis)* az ki-űző orvosságokról; következenek:

3. *Remedia Applicativa.*

Az kelevényre és fekélyekre,
avagy kellyésekre ragasztó
Orvosságok.

3
Reme-
dia ap-
plicati-
va.

H 2

Elő-

Először a' kelevényről azt je-
lentem-meg: Nem szűkség el-
ofszlatni, hanem ki-szivatni; a'
kik köppölt vettetnek réá, vagy
ér-vágó vassal megh-vágattják,
azok illyen flaystromot tegyenek
réá: Egy veres hagymát vegye-
nek, annak a' közepit ki-vájják,
és meg-tölcsék jó Terjéckel, ís-
mét bé-csinállyák 'csöppübe', azt
először eczetbe mártván, és abba
bé-takarják, és jó meleg hamuba
meg-sűtvén, őszve törjék, és ab-
ból flaystromot csinállyanak, és
azt a' kelevényre tegyék.

Fügével-is élnek (mellyet az
Isten-is parancsolta volt Eze-
chias Királynak a' kelevényre
kötni) ahoz egy kis mézet, egy
kis fa-olajt, sórt, és abból flay-
stromot kel csinálni s.réá kötni.

A' szegények a' kik ezekre
szert nem tehetnek, süszenek egy
veres.

89
verēs hagymát avagy egy kis ko-
vászot, azt tegyék réá, és azt leg-
hasznosbnak ítélem lenni.

Némely régi Doctoroktól di-
csirtetik az eleven kakas, annak
a' hafát egy darab helyen a' farka
felé ki kel tépni a' tollait, és az-
zal az meztelen hussal illetni, a'
kelevényre avagy kelésre, az or-
rát jól meg-szorítani, vagy felre
kötni, ki-szija a' mérget és meg-
hal, ha pedig az meg-hal, más-
sal, harmadikkal azon szerent
kel élni mind addigh, míg eleve-
nen marad, szivódik.

Némellyek azt tanácsfollják,
hogy ama' nagy földi béka meg-
szaraztassék, az után eczetbe
mártassék avagy vízbe, és ugy
tétessék az kelésre, mivel ez-is a'
mérget ki-szija.

Ispaniol legyekből is flaystro-
mot csinálnak, (mely vesicatorium-
nak)

90 nak mondatik) és azt kötik a' fá-
jó helyre , akar a' kezén akar a'
lában legyen.

*Az tüzes kelevényekről, mit
kel réájok kötni.*

Mikor a' dög-halál leg-inkáb
Muralkodik, olyankor legh-
rettenetesb kelevények fakadoz-
nak-ki az embereken, ugy-mint
mirigyek, tüzes kelélek, Déákúl
Carbunculus; mely az emberben
a' sok fel gerjet és mérgefe-
deu vértől, fekete epétől
származik: azok ha igen ki-daga-
doznak, és néki tűzessednek, az
jó jele az crős és vastag természet-
nek, mely a' mérget a' belső ré-
szeiből ki-üzte az külső tagjaiba,
azért nem hasznos az olyant or-
voslóztatni, és a' természetet az
ő operatiójában háborgtani: Né-

• mel-

91
mellyek mondgyák högy valami
lágý kenővel, a' mely sem rágó
sem éles nem volna kel keneget-
ni. Az én tanácsom pedig hogy
mindennemű orvoslág hátra ha-
gyassék, meddig meg-isméretik
hoy az izzasztó orvoslág űzte-ki
a' mérget a' belső tagokból, mel-
lyen ál az orvoslásnak minden-
állapattya. Mert hogy ez igen-
jó légyen, a' többi-közöt magam-
is meg-próbáltam, nincs is jobb
mint ha a' betegnek meg-bántá-
sa-nélkül az vereytek gyengén-
ki-üzettessék, és az beteg jó
melegbe feküd-
gyék.

¶

H 4.

4. Remes-

Remedia
Sublativa.

4. *Remedia varia Pestis accidentia sublativa.*

Orvosságok mellyekkel az Pestisben különböző-külömbféle történt betegségek gyoyitattak-meg.

AZ Pestis-kor történt betegségeknek nemei im-ezek:

- 1 Az hasznak megh-szorulása vagy rekedése.
- 2 Hasfolyás.
- 3 Gyomorbéli emelkedés, hányás és bőffogés.
- 4 Etelnek nemkévánása.
- 5 Fő-fájás.
- 6 Esznek meg-bódulása.
- 7 Alomnak elvesztése.
- 8 Szüntelen való aluvás.
- 9 Nagy szomjúság.
- 10 Szívnek dobogása.

H 5.

E 11

11 El.ájulás.

12 Lehellésnek nehéz volta.

13 *Prunella* nyelvnek és száynak száradása.

14 Torok-gyík, vagy fájás.

15 Nyillálás az oldalakban.

16 Horutás.

17 Gelészták.

18 Orra vére folyása.

Meg-jelentem mint kel ezeket orvosolni:

1. Az hasznak meg-rekedése, indittatik-meg egy nehéznyi *Ruffi* pillulákkal avagy könnyű purgatioval, ugy-mint *folium Sene*, Szilvával, Mannából csináltatot klisterrel és csapocskákkal. Mert az beteg ember hasának mindenkor lágnak kel lenni.

H 5.

Has-

HOgy-ha az betegen hafs-folyas vagy on , Mandola teyjel, Tormentilla gyökérrel főt, és aczillal öltöt vízzel élyen, és azt igya ; a' mellet birs-alma Ličtariommal, Szent János Szőlójével (avagy apró veresfavanyu malosa szőlövel :) birs-alma vize egyvelicse öltöt vízbe, és azzal élyen. Az gyomorra köttesűk *de Crusta panis*, kenyér hayjából csináltatott flaystrom, de előszer *Mastyx*, vagy Szerecsen dió olayjal kenessűk-meg a' gyomra.

3. *Gyomorbéli emelődésről és hányásról.*

IT-is okossűg kívántatik. Nincs en semmi veszedelmesb, mint mikor az embernek gyomra az ételt:

ételt és italt nem szenvedheti-el, hanem ki-veti , itten jól kel vigyázni , mert könnyen oda léfzen az ember, szűkűg ez okáert hogy a' gyomor ki-tisztitassűk könnyű orvossűggal, ugy-mint Manával , és arra *emplastrum stomachale*, gyomorra-való flastrotnot tenni , e' mellet hasznos fodor-ménta leve , egy kis *armenia bolum*val , *Atraczil* vízben innya bé-adni.

4. *Etelnek nem kívánásáról.*

HOgy-ha el-szenvedheti ember , igyűk meleg tiszta vize , avagy eczettel es nád-méz-zel egyvelittetet, és ingerellye a' gyomrát hányásra , lágy krestélis jó , a' lábait ruhával törölgesűe ; árpa vize cziirinom vagy

poma.

96 *poma-granát* vizével egyelttetes
igyék.

4. *Fő-fájjáról.*

VEgy Rósa-vizet , kapor és
Seb-fű vizzel : Ismét Rósa
avagy Lavendula eczetet , har-
mad részt tölcs belé, és ruhát
márcs abba , s-kősd-bé a' feje-
det, ha kedig béled meg-rekedet,
lágý kristéllyel vagy csapocskák-
kal ély.

6. *Az elmének megh-bontásá-
ról avagy esbelyőség-
ről.*

Törölgessek a' karjait , lábait
az betegnek : száját eczet-
tel egyvelitet , árpa vizzel mos-
sák , és egyéb enyhítő avagy hi-
degítő orvoslágokkal , mellyek
fő-fáyás

fő-fájásellen , és vigyázáfra-va- 97
ók, élyen.

7. *Az álmodlanságról avagy
Nem alhatásról.*

KEnnyék-meg a' vak szemét
Popiommal , a' fő-tetejére
tegyenek Rósa eczetben, és bod-
za virág lágý meleg h vizében.
mártot Rósa Pogácsát. *Item* fe-
jér magból , sóska vizből csinált
italt adgyanak néki éczakára, és
lábait mosassa Szekfűvel , avagy
fűz-fa levéllel főt vízben.

8. *Szűntelen-való mély
álmóról.*

AZ ellen élyen erős Keristél-
lyel és csapocskákkal ; *Item*,
köttessek-megh a' karja és lába :
I a' lá-

98 a' lábai törölgettesenek sós eczet-
tel, az orra eleiben tarcsón erős
eczetet.

9. *Az Szomjuságról.*

A' Szomjuság ellen igen hasz-
nos árpával, anyifal, avagy
kaporral, és fa-héjal, főt vízzel
egyvelitet, a' kinek tetczik sava-
nyub, *Spiritum vitrioli* cseppen-
cseben belé; avagy birs-alma mag-
va ásztrasson vízbe, ahhoz adassék
egy kis ivola *siróp*, és azzal ken-
nyék száját s nyelvét. Itjöl eszek-
be vegyék a' kik savanyu vízzel
töltik felettéb hasokat, az vél-
vén hogy annál job italic nincsen.
szomjuság ellen, de miképpen
jártak sokan a' miatt, én jól tu-
dom.

10. *Az*

10. *Az Sziv-dobogásról.* 99

VEgy egynehány szál sáfránt,
eczetbe és Rósa vízbe ke-
verd; az pulsufrá és Szivre kösd,
avagy friss citrom haja köttesék
veres Iskárlát posztócskával réa.

11. *Az el-ájulásról.*

KArjait lábait gyengyén ken-
nyék, Rósa vízzel az orcá-
ját öntözzék, bé is vehetni egy
kalán citrom levét, egy kis bolus
Armeniuszal, sóska avagy ivola-
vízzel: a' mellet jó a' gyöngy-vi-
ze is.

12. *Az lehellésnek nehéz vól-
táról.*

ELlyen hurrut ellen-való po-
I 2. gácsá-

100 gácsával , *Troch: Bechij, Succus li. quiricij* édes gyökér, és árva leány haja vizével , *lobochsanum* , veres cukker-kandiával , sállával , veronika és Isop vizével egyvelitve , és azt gyakran idogállya.

13. *Az kinek nyelve és szája sárad.*

AZ nyelv-alatt-való eret vágassa , száját mossa , nyelvét eczetbe mártot nyelv-vakaróval vakarja-meg, jó a' fül-fü, avagy téli zöld méz-is, avagy Rósa méz-zel és olayjal tyuk hájat kel egyvelíteni , és aval kenni; használ birs-alma és ivolya, *Siróp-is, Spiritu vitriolival* , avagy uy czitromot el-metélni és nád-mézzel Meg-hinteni , és azt enni.

14. *Az*

14. *Az Torok-gyikről és Torok 101 fájásról.*

Midőn a' nyeldekője , vagy Torka embernek megh dagad, tehát nem kel nyomni, mint némelyek olly értetlenül nyomják , hogy ugyan vér omol ki az torkokból. Buftya gyógyítás az olyan , mert némelyek meg is halhatnak belé, a' mint magam. is emlekezem olyan dologról: hanem ha lehet a' nyelv alatt-való ér vágattassék meg, az torkát pedig gargarizáló avagy korogásra-való vízzel öblöngessék, és Scorpion olayjal kenegessék, és kívántatnak lágyító orvosságok, mellyek megh-lágyicsák és könnyebicsék az daganatot vagy fekélyt, és ne szorongassák az embernek torkát. Minémű orvosságok pedig legyenek azok , az

102. okos Orvos meg-gondollya kül.
sőkép-pen-is, nem viasz vagy czi-
trinom flaystrom, a' mint némel-
lyek tartryák, hanem lágyító
flaystrom, ugy-mint *Meliloten*,
Szekfü olajjal csinálva, kit az
torkára kel ragasztani.

15. *Az Nyilalásról.*

AZ melly oldalában érzi az
nyilalást az ember, azon a'
helyén vettesse köppölyt. Mert
eret vágatni nem mindenkor
hasznos: azon kívül olyan or-
vosságokkal élyen az ember, mel-
lyek az nyilalást és köhögést meg-
enyhithetnek, az mint kívánta-
tik is az belső kélésnek gyógyítá-
sában.

16. *Az hurotásról.*

Elyen *penidiarum* czukorral,
Tro-

Trochisc: Bechicos Diatrach frigid: 103
édes gyökér Siruppal, és ezt czu-
korkandiával és tengeri szőlővet-
igya, és egyéb orvossággal, mely
nehéz lélegzet ellen-való.

17. *Az Gelištákról.*

AZ ellen hasznos czi-tvor vi-
rág, mellyel mindennap kel-
élni. Item élni kel *Rhebarbara*
poroeskájával. *Corallina* is igen
hasznos, főképpen gyermekek-
nek.

18. *Az orra-vére-folyásá-
ról.*

HOgy ha az betegnek úgy jár
az orra-vére, hogy ugyan-
el bádgyac' miatta, meg-ke' állat-
ni, jó pedig arra a' béka-társoly-
fá, ha meg-törve hóna. ala, vagy
I 4 hom-

104 homlokára avagy nyakára kötik.
Ismét csinálhatni *ex bolo Armeno;*
Sárgány vérből, veres kőből és
argillából eczettel téstát, és azt
a' homlokára, avagy a' nyakára
kötni. Item igyék vassal óltot
vizet, kiből rósa és *tormentilla*
ázot, és rósa s birs-alma *licta-*
riummal édesse tes.

sék.

Eddigh az Pestisben történhető
betegségeknek gyógyító Or-
vosságokról: Következik

~~~~~

Con-
fortati-
va.

De Remedijs Confortati-

vis.

Az meg-erősítő (avagy uyjéto)

Orvosságokról.

Itten meg-mutatom

E Lőszőr, a' betegségből fel-ke-
lők,

lők, testekben és elméjékben el-105
bágyadtak, micfoda erősítő or-
vosságoval éllyenek.

A' mi a' tester illeri, tudgyák^{Cor-}
a' kik valaha hoszszú betegségbe^{pus.}
ferengedtek, micfoda epeesség és
érotelenség-alá vettettek-volt,
ollyan lánkatlág és epeesség törté-
nik a' pestisben-it; szükség ezo-
káért a' gyenge erőnek meg-vas-
tagitásaért és megh-épülése-ért,
mind erősítő orvosságokkal, s
mind illendő étellel és itallal él-
ni, hogy ismét a' betegség megh-
ne uyjullyon, és utólfó gonosz-
ne légyen az elsőnél.

Az test-erősítő etkek, jó édes
lével főttek legyenek: ugy-mint
tyuk-fiegressel, vagy Lemonia-
val, vagy erős eczettel savanyít-
va; meleg fertyukmony széki-
vel, de savanyún, tyuk-hús da-
rával s eczettel: tyuk-hús levet
I s tyuk-

106 tyukmony székiyel, uy és higan
sült tyukmony; jó hizlalt kappan,
vagy tyuk töröt lével, vagy bors-
porral: tiszta lisztből, vízzel,
tyuk-monnyal éstej-fellel cfinált
czibere. Egy szóval eczetes
étkeekkel élyen, a' mint ide fel-
lyeb-is meg-mondám, *de præserv:*
Remediis.

A' mi az italt illeti, bõrral ne
terhellye magát, hanem kicsinyt
r. Tim: kicsinyt igyék, a' mint Timothe.
5. 23. us: Sert ne igyék, hogy a' kom-
lónak ereje valahogy a' fejét meg
ne háborgassa: és bizonyára nem
okosság az betegnek bort adni
innya mikor hévseg vagy o' rayta.
Azt tudgyák az emberek mint
hogy az egésségesséknek jó a' bor
hogy betegeknek, avagy beteg-
ségből fel-kelőknek sem árt: de
mint használt légyen sokaknak,
magam-is jól tudom.

Ezoká-

Ezokáért a' kik tüzes betegse- 107
gekben fetrengenek, úgy távoz-
tassák-el a' bort mint a' mérget,
inkáb élyenek árpa, fa-hey; anis,
édes gyökér, és tengeri szőlőből
fõt vízzel; avagy citron vizével,
savanyún készítettel, *Spiritu vi-*
trioli, Rósa és ivolya juléppel.
Egy szóval, ollyankor ki-ki maga
gyengbe egésségére vigyázzon,
és maga magának Doctora lé-
gyen, ha betegsege elõt mérték-
letlenül élt Isten ajándékival, az
után *modicè & medicè*; mértékletel-
sen és Orvosok Regulája szerén-
élyen. Mert igaz mondás ez: *De*
plenis cyathis multos peruisse sciatis.

Sokan a' kik egyest ittak,
Eletekről meg-fosztattak.

Ollyan *Confortativomot* adoz
völt a' mi édes Idvözitõnk-is,
ama' harmincz nyolcz elztende-
igh nagy nyavalyában fetrengõ
ember-

108 embernek mondván: Imé megh.
Toh. 5. gyógyultál, semmiképpentöbbsé
14. ne vértkezzél, hogy gonoszból
ne légyen dőlgod. Ezen Men-
nyei Patikából való *Confortativo*-
mot ki-ki betegségből fel-ke-
l-ven, Szívének reytekébe rekesz-
sze-bé, a' szerént éllyen., és jól
lészen dolga.

Eddig az rest-vastagító orvos-
ságokról; következik:

*Mivel kellyen az el-bádogyart
elmét wyjéani és gyámoli-
tani?*

2
Ani-
mms.

E GYÉB elme-fonnyasztó be-
tegségek-között ez sem utól-
só, hogy az emberek az orvoslo-
kat és Orvosságokat kicsinyre bő-
csüllik, azoktól általkodnak; az-
ért

109 ért felő, valahogy az emberek at-
tól az gondolattól el-csábittat-
ván, ne legyenek sok betegségek-
nek, sőt haláloknak-is okai, az-
ért kerésztyéni tiztem-szerént,
imé egy *Confortativo*mot, avagy
elme-bátorító orvosságot mondok
miért kel az Orvosokat, és orvos-
ságokat mindeñek meg-betsü'ni?

1. Azért először. Mert Isten-
ajándéka, emberek hasznára te-
remtetet, a' mint megh-tetozik
böles Syrach mondásából: Az
UR teremtette a' föld-dől az or-
vosságot, annak okáért az ezes^{Sir: 38.}
ember attól nem iszonyodik.⁴

2. Mert a' gyógyítárnak tuda-
mánya Sz. Lélek ajándéka, Sz.
Pál mondása szerént: Némelly-
nek adatot ugy-mond gyógyítár-
nak ajándéka, azon Lélek által.^{12.9.}
Mivel azért az Orvosság Isten-
ajándéka, s-az gyógyító tuda-
K mány-

110 mány-is Sz. Lélektől adatik , jó-
nak kel lenni mind a' kettőnek,
és nem adatik haszontalanúl az
embereknek , hanem hogy azok
által egészségben meg tartassanak;
beteglégekből meg-gyogyittassa-
nak. Innét világosson meg-terzik
hogy a' Keresztyén en bernek il-
lik az Orvost és Orvoslágot meg-
bőcsülni , azockal Isteni felelem-
mel élni.

Ugy vagyom, ha valaki én töl-
lem valóban kérdené , lelkem is-
méreri Izerént micfoda véleke-
désben és értelemben legyek az
Orvoslágok felől , és mennyire
terjed-ki az ő erejek s-hathatósá-
gok ; illendőb hasonlatossággal
ki nem feicherem (*salvo tamen quo-
rumcumque melius intelligentium
calculo*) mint ezzel a' mennyire
ki-terjednek a' jó cselekedetek az
ődvőslég dolgában , annyira ter-
jednek-

III
jednek-ki az Orvoslágok , az test-
nek es egészlegnek megh-tartásá-
ban és meg-orvoslásában ; azért
azt mondom

Jó cselekedeteket tegyünk,
De azokba bizodal munkat né
vevűk,

Azon szerént az Orvoslágok-
kal-is élyűnk ,

De mindenestől reménseggűn-
ket benne ne vevűk,

Is meg : annyit tartok az Or-
voslágok felől , a' mennyit szent
Pál tartot maga felől lelki orvos-
lásában , mondván : En plántal-^{1. Cor.}
tam , Apollo ontözör , de Isten-^{3.6.}
adra annak elő-menerit.

Azt vetik némellyek hogy
az Dög halál az Istennek kívált-
képpen való ostora , azért a' kit
ő Felsege meg- akart tartani , meg
tartya Orvosok és Orvoslágok-
nélkül, is. 3. Ugy vagyom, hogy

112 meg-tarthatya ő Felsegje, de az-
ért az ő Felsegétől rendeltetet
eszközöket nem kel megh-vetni.
Példának okáért, az étel, ital, és
ruházat, Istentől rendeltetet esz-
közök, de hogy ha valaki azokat
meg-vetvén mondaná: ha Isten
az éhségben és hidegben engem
meg-akar tartani, étel és ital, s
ruházat nélkül is megh-tarthat,
nemde nem bocszontaná az ol-
lyan ember az Istent, és nem vol-
náé maga testének gyilkosa, és
nem volnáé inkább Istennek kéfir-
tése, hogy sem benne-való bizo-
dalom. Szép példánk vagyon
arról a' mi Idvözitőkön, kinek
midőn a' Késztő mondaná: Bo-
csátkozzá, úgy-mond, alá innét
az Templom tetejétől ha Isten
Eia vagy, felele Idvözitők né-
kie: Meg-vagyon irva: Ne ké-
serszed a' te Uradat Istenedet.

Luth.

Matt.
4.6.

Ehez

113 Ehez hasonló dologh im ez; ha
valamely Városban ház gyuladna
megh, és annak el-öltására nem
fűrnának az emberek, hanem azt
mondának: ha Isten akarja meg-
tartani az Vároost, óltás nélkül is
meg-tarthatya, és a' több házak nem
gyuladnak-megh; vallyon okof-
ság volnáé, vagy vakmerőség?

Ezokáért Istentől vagyon u-
gyan minden csapás, betegség,
víz, tűz, egésség és segítés, de
azokkal nem kel gonoszúl élni,
sem Istentől rendeltetet eszköze-
ket meg vetni. Azért a' Keresz-
tyén ember jó lelki ismérettel él-
het az dőgh-halálkor Orvossá-
gal. Mert mind az Orvoss mind
az Orvosság Istentől teremtetet a'
szükségnek okáért, a' mint bölcs
Sirach szól. Es noha ezek így vad-
emberek (a' mint őket Sirach ne-

Sir. 38.
1. 11.
12.

K 3

vezi)

114 vezi) midőn betegségekben or-
vossággal élhetnének , nem csak
nem élnek , hanem még azt is
vélik , hogy bünt vallanak , ha
betegségnek ellene álló orvosság-
gal élnek , mint magam is imé-
rek olyanokat.

Közönségesen mondják az
emberek; mit orvosoltatom ma-
gamot , hiszem tudom hogy an-
nak egyszer meg- kel lenni , tudni-
illik , hogy meg- kel halni. Ugy
vagyon Keresztyén ember , hogy
egyszer meg- kel halnod. Mert
Heb. 9. 27. el- végeztetet Istenől , hogy egy-
szer meg- hallyanak az emberek,
az után ítélet léfzen (az az Isten-
ítélő széki eleibe állatik az em-
ber , mihelyen meg hal) de kér-
lek Keresztyén ember fontold-
megh jól azt , hogy csak egyszer-
kel meg- halnod. Mert annál ret-
tenetesb , hogy csak egyszer hal-
nak.

115 nak meg az Iftentelenék , és leg-
ottan az igaz bíró eleibe állattat-
nak , és számot adnak mindenek-
ről a' mellyeket cselekedtek , az
kik itten Iftentelenül éltek , or
bizonyára nékik nem adatik idő
életeknek megh- jobbitására , or
nem mondják ugyan; eregy- el
visszá , és jobbit- meg életedet ,
az után könyörülök raytad az
mint ez világon gyakorta adatik
ilyen *gratia* , de amot mindgyárt
ki- mondatik a' *Sententia* , és az
ember a' szerént , a' mint e' vilá-
gon élt , *sententiáztatik* meg; két-
ség nélkül akkor kívánnák az Ift-
tentelenek hogy idő engedtessek
nékik *pœnitentia*- tartásra , és
mászor meg- halásra , de nem en-
gedtetik , hanem mindgyárt az
ítéletre kel menni. Hogy ha va-
laki jó készülettel vagyon az ha-
lálhoz , jól cselekefszi hogy Isten-

116 **Ö**felfeje jó akarattya és teretése
alá ajánlja magát; ha nincsen jó
készsülettel hozzá, job hogy az
Istentől rendeltetet esz közeckel
élyen, életének meg hosszab-
bitásáért, Ezechias Királlyal kö-
nyörögjön, hogy Istenéhez in-
káb meg térhesse, igaz poeniten-
ciát tartasson, hogy sem azzal
bösszoncsa Istenét, hogy egy-
szer meg kel halni. Az gyilkosok,
is lopók és gonosztévők csak egy-
szer halnak meg ez világon, de
azért nem következik, hogy ők
azzal boldogok, sőt ha poeniten-
cia tartatlanságban meg hólak,
meg más halál is követi őket,
tudni illik, amaz örökké való
halál és kárhozat.

Es ez ugyan az Istentől el-
katt embereknek nagy balga ag-
ságok és *persvasió* jök, hogy el-
tették magokkal, hogy csak egy-
szer

117
szer kel meg halniok; azért ke-
veset gondolnak, akar a' termé-
szet szerént, akar a' természet ki-
vül való halállal hallyanak meg;
tudni illik, akar kerekbe törjék,
akar fel akasszák őket, mind
egy nékiek, ez penigh csak csu-
pán attól vagyon, hogy nem
fontollyak meg jól, miéoda lé-
gyen az halál.

Ezt bár eszkebe vegyék ama'
nyúzók, fosztók s gyilkosok, és
jobbitapák meg életüket. Valakik
ezokáért poenitentia tartatlan-
ságban élnek, és semminek vé-
lik az halált (holot az ég alatt
nincsen nagyobb Mesterség mint
a boldogul való meg halás) azok
az utolsó napon meg láttyák kit
bösszontottak; sőt az halálnak
utolsó oráján is eszkebe jüt, mi-
kor lelkek ismérte ellenek tá-
mad, akkor örömet poenitencia

K ; tarta

118 tartának, de késő lesz, akkor azt mondgyák nékik: *Tardè caritas frater*:

Késő immar atyámfia
Hofszú misét mondania.

Hogy pedig az háborúságos
űdőben némely emberek inkább
halált választanak magoknak,
jól cselekezik, mert job ugyan
Isten kezébe esni hog sem ember
kezébe, de ez sem elég, ugy ter-
czik az embernek, hogy job ak-
kor meg-halni, de ez is jussón e-
szébe hog nem mindnyájan böl-
dogok azok, a' kik természet sze-
rént-való halállal halnak-megh.
Mert miképpen hogy az Istenes'
embernek keveset árt akar ellen-
ség kezétől, akar idő-szerént va-
ló halállal hallyon-megh, mivel
nékie mindenek javára szolgál-
nak; így az Istenteleneknek nem
fokat avagy semmit sem használ,
akar

119 akar ellenség fegyverétől, akar
űdő-szerént-való halállal hal-
lyanak-meg. Mert ők nem dicse-
kedhetnek azzal, hogy Isten ke-
zébe jutnak, hanem ugy gondol-
kodgyanak inkább, ha hitetlen-
gekben halnak-meg, hogy örök-
ké-való kinokra jutnak. Ezoká-
ért ki-ki szállyon magába, és pro-
bállya-meg magát, hogy-ha ol-
lyan készülettel vagyoné az ha-
lálhoz mint David Király avagy
egyéb Szentek. Mert nem elég
az hogy kedved vagyon az halál-
hoz, hanem kész vagyé? Mert
ama' készületlen vendégnek is'
Sz. Mathénál kedve volt ugyan
a' vendégségbe-való menetelhez,
a' mint bé-is ment volt, de mint
járá, azt mondá a' Király nékie:
barátom mi módon jöttél ide,
holot nincsen menyegzei ruhád?
Megh-lásd ezokáért akar kilégy,
hogy

Matt:
22.11.

120 hogy te-is úgy ne járj. Hogy ha
pedigh jókélzűlettel vagy az ha-
lához, bizvást n ondhatod az U-
Sz. Pállal: Kévánok el költözni
és lenni a' Christussal: és a' vén-
Simeonnal: Mostan böcsáf-d-el
a' te szolgádat, Uram, békefég-
gel. Ugy bizonyára által költö-
zöl ez nyomorult világból az ö-
rökké-való örömrre és dicsőfégre,
de itten kérddhetné valáki:

Y
Cur
tempo-
re pes-
tis eti-
am Me-
dici
mori-
untur?

*Miért hát hogy az Orvos-Do-
ctorok is meg-halnak Pestis-
kor?*

R. Arra azt mondom, első-
ben, mivel az dögh-halál Istennek
kiváltképpen-való ostora, a' mint
azt meg-vallotta ama' nevezetes
Hippocratef-is, (a' ki meg-is orvo-
solta volt Görög-h. Országban az
dögh-halált) mondván: hogy
Isteni

121
Isteni erő vagy on a' dögh-halálban
és hogy nehezen áthat az Orvos
az ellen. Mert olyankor az Isten
az ő áldását gyakorta megh-von-
nya, és erejét el-vészti az Orvos-
ságoknak, kicfoda áthatna tehát
ellene az Istennek?

Más az, hogy a' Doctorok
leg-többet járnak az meg-veszet-
tek körül, mellyeknél könnyen-
dögleletességet kaphatnak; ugy
vagy on, ha jól vigyáznának ma-
gokra, Isten segecségével azt-is
el-távoztathatnák az ő tudomá-
nyok által.

Harmadik ez: hogy az Ur
Isten az Doctorokat azért szöl-
litya gyakorta-ki, hogy az em-
berek valamint az Istentől el-tá-
vozván, ő benne ne veszték re-
ménységeket és bizodalmaikat.

Negyedik ez, hogy némely
Doctorok vakmerőségre vetik
L mago-

122 magokat, avagy tudományokhoz bizván, Istentelenül élnek osztán.

Gyakorta az Ur Isten megakarván büntetni valamely Várost avagy Respublikát, ki szóllittya az Doctorokat, kiváltképpen ha az emberek azokhoz hála-adatlanok, és nem ímérik abban is az Istennek jó voltár. Mert *Ab ingratís tolluntur beneficia & benefactores*. Mert valamikor az Ur Isten tudós és okos embereket, kik az közönfeges társaságnak avagy Respublikának igen hasznosak és szükségesek, ki szedegeti és ki szóllittya e világból, az Isten ostorának és büntetésének jele. Annak-felette az Isten az által akarja ki jelenteni az ő haragiának sülljos voltát, hogy az Orvosok se álhaslánek semmiféle orvosiágockal az ellen: végezetre, az nyilván.

Es. 3.
1, 2.

nyilván való, hogy a' Doctorok is emberek. Nem-de nem hatalmas tudós ember volté *Hippocrates*, ki Görög-Országot megtisztította volt a' dög-haláltól, de végezetre ugyan megholt maga is. Hová lőt az Orvosok Fejedelme *Galenus*? hová lőt *Mesues*? Es mit mondgyak *Theophrastus* felől, kinek nem csak *aurum potabile*, hanem *portabile* is (mellyet most sokan ohaytrják) bővsegesen volt, hová lőttek egyéb Doctorok is, nemde nem holtaké mind meg? Hogy-hogy volna tehát hogy mi nem halnánk-megh? Holot a' mi életünknek napjai csak hervesszendő (Moises mondása szerint Psal. 90. 10) és az napok meg rövidülnek (Matth. 24. 22.) igen is megkel halni az Orvosoknak is. Miért pediglen némelleyk idején ki-szóllittatnak ez világból,

123

124 ból, csak Isten tudgya. Ki mondhattya, miért cselekedezed azt? (Dan. 4. 32.) Valakik ezokáért a Doctorokat csúfollyák, felő hogy ugy ne járjanak mint amaz Isten-telen Sidók, kik Christus Urunkot csúfolták az Keresztfán, mondván; Másoknak segéret, s magának nem segéchet (Matth. 27. 41.) Azokáért ha az olyan csúfolók és becstelenek-között nem akarsz találatni, böcsüld meg az Orvost azt mondgya Syrach 38. cap. Mert az Ur teremtetten őret, és a Királyok is megböcsüllik, és ő általa sok jó szerzetik a földszinén.

^z
Quaestio.
Miért hogy ne'hol semmi böcsületi nincsen az gyógyító tudománynak, hanem nagy utálásban vagon?

Ez

125
Ezkerék Eg alatt nincsen semmi oly jó és ép, mely a gonosz emberektől nem gyaláztatnék és nem ragalmaztatnék; ugy vagon, az gyógyító tudománynak is állapotja, sok gonosz akarója vagon, de meg-iseggyüt tőb hogy sem másut. Annak leg tőb oka az őrdög, mely minden jó rend-tartásnak ellenkezője, ki jól tudgya, hogy az őnnön csalárdságával és álnokságával keveser árthat, hogy ha mind a külső, s mind a belső társaságokban a tiszt. viselők jó egészségsek, és hofszú ideig élők. Mert valamig azok testi és lelki egészségghel bírnak, sok gonoszságnak és őrdögi Praktikáknak elle ne állanak, kik ha csak ideig való betegségtől meghaborgattatván, nem mehernek a tanácsba, mindgyárt fogyatkozások esnek.

L 3

meo.

126 mennyivel inkább ha idő előtt ki-
szóllittatnak ez világból.

Micsoda eszközök által szokta
az Isten mind az Ecclesiában
s mind külső Pólgári-társalágok-
ban lévő sz emélyeket, jó egészsé-
ges állapotban meg-tartani? Az
Orvossok és gyógyító tudomány
által, a' kik nem csak kiváltkép-
pen *in specie*, kinek-kinek nyava-
lyáját gyógyítják-meg, és idő
előtt történhető halál ellen jó ta-
nácsal tarttyák s óltalmazák
öket, hanem egész Vároffoknak
Országoknak nagy hasznára vad-
nak az ő tudományokkal. Mert
néha az éltető Eget a' dögleleref-
ségtől megtisztíttyák, mely ál-
tal sok károk és betegségek-üzet-
tetnek-el az emberektől; néha
mértékletlen vízzel-való éléstől
származó betegségeknek ellene
állanak, a' barmokra jövő
veszé-

veszélyeket elevé meg-jelentik; 127
és az ellen orvosságokat csinál-
nak.

Nagyob része az embereknek
nem érti, miért hogy az kenyé-
ret és egyébféle eledeleket az ele-
ink, és mi istőlők tanulván, meg-
szoktuk sózni?

R. Azért, hogy hirtelen ne
változzék vérré és testé mi ben-
nünk, és hamar meg-ne veszfe-
nek; Egyébféle kőz orvosságok-
is vadnak, mellyekkel az embe-
rek élnek, de nem gondolják-
meg hogy orvosságok. Némel-
lyek értik ugyan nagy hasznait a'
gyógyító tudománnak, de nem-
jelentik-meg, sem nem *commen-*
dállyák, az gyalázók és rágál-
mazók ellen nem óltalmazák,
hanem inkább egyet értenek vé-
lek. Bizonyára valamely Város-
ban az Isten kegyelme lakozik,

128 **abba nem csak bölcs Doktorokat** rendel, hanem azt is mivel hogy azoknak bölcsülete legyen minden fendekek előtt: Innét az eszefeb Pogányok ilyen értelemben voltak, hogy valamely Városban kellett és bölcsületi nincsen az orvoslágnak, ot a jószágos cselekedetnek sincs becsi és kellett, és hogy az ollyarén emberek merő *Barbarusok* és óstobák.

Refutatio
Objectionū

Ennek a *Confortativomnak* bé rekesztő részébe meg-feytek egy-néhány ellen-vetéseket, mellyek a' gyógyító tudomány ellen vétetnek.

Első ellenvetés: Nincsen tánc az halál ellen; és kinek-kinek az ő orája el-rendeltet: Ez-okáért héjába-való az orvoslag.

Bizony dologh, hogy sokan vadnak, kik a' gyógyító tudomány felől gonosz vélekedésben vadnak,

129 vadnak, rágalmazzák, semminek vélik, megh-utállyák, kiváltképpen a' tudatlanab emberek. Egyéb ragalmazó beszédek-közöt, ez mayd ugyan közönséges, kit fokban forgattyák szájokban: kinek-kinek Istentől el-rendeltetet orája vagy on, mellyet által nem hághat senki, és az halál ellen nincsen sohól segítség: nem szükséghe tehát orvoslagghal élni, avagy orvositó tudomány felől valamit reménleni.

R. Bizony dolog hogy Istentől el-rendeltetet embernek halála orája, és hogy azt az ember által nem hághattya, ha nem tudom mennyi orvoslaggal élne is: de ez is bizonyos, hogy életének megh-hozszábitását ember meg-nyerheti buzgó könyörgés által, mint Ezechias Király, és egyebek, a' mint erről bizonyosá-

L s

got

130 got tehetnek 'az Istenfélő Prædikátorok és Magistrátusok. Ellenben a' jó rend-tartásnak, jó tanácsnak meg-utálása miatt, Isten-től rendeltetet eszközöknek megvetése-miatt sokan egészségeket, életeket megh-rövidítették magoknak, és véletlenül s-idő előtt meg-hóltak.

Mindenkor a' természet vizsgálók az embernek életét az égő gyertyához hasonlították; Nem egyébért, hanem hogy a' gyertya sem éghet tovább, csak a' végeig: de azért történet-szerént hamarab-is néha el-ólthatik, sőt mihelyt égni kezd, avagy pedigh mikor leg-inkább éga' közepiben, erővel el-ólthatik: ugy vagyona' mi életünk állapotja is, az mint megh-tetezik a' bölcs Salomon Király mondásából: Ne légy felettébb gonosz, és ne légy balga-

Eccl.
7.17.

131 balgatag, miért halmál-meg az te idő előt.

Es így az halál két rendbéli: Idő-szerént való, és idő előt-való: Ha megh-szemlellyük az emberek erkölcsteleniségét, és mi-képpen az eszközöket, jó tanácsokat semminek vélik és utállásban tarttyák, tehát az idő szerént-való vagy természet-szerént való halállal kevesen halmál-meg, hanem időnek előtte-való halált hoznak az emberek magok magokra.

Itten mondhatna valaki: Az Isten jól tudgya hogy ez avagy amaz ember olyan időtlen halálának maga léssen oka, és hogy az az Istennek elévé megh-látás-szerént légyen, és hogy ki ki olyan halállal halmál-meg, a' minémű néki Istentől rendeltetet.

34. Noha a' Felséges Isten elévé meg-

132 vémegh-láttya, hogy ez avagy
amaz ember olyan halállal hal-
megh, de azért ő Felfege annak
nem oka, és nem is akarja ő Fel-
sege hogy életünknek napjait mi-
önnön magunknak vak-merő-
képpen magha gondolatlanul
meg-rövidicsük; sőt önnön ma-
ga az Felfeges Isten ítélet napján
azzal minket fog vádolni, hogy
magunk magunknak gyilkosi
völtünk, és kiváltképpen azzal
fog kárhoztatni, hogy ha az mi
Idvözítőnk érdeme által Iste-
nünckel és felebarátunckal meg-
nem-békéltünk, bűneinkről poe-
nitentiát nem tartottunk. Es az
olyan emberek, a kik vakmerő-
képpen az orvosságokat és egyéb
eszközöket megh-szoktak verni,
magokat veszedelembé verni és
idő nap előtt megh-halni hason-
lók azokhoz, a kik a' Dunán

vagy

133 vagy Tifzán által lovon, vagy
gyalog akarnának által gázolni,
és azonban oda vesznének, meg-
vetvén arra való eszközöket, úgy
mint hajókat, vagy hidakat.

Azok sem okossan okoskod-
nak, a kik azt mondgyák: Mivel
hogy meg-lőt, úgy kellett annak
lenni. *xy.* De halljad, az előt
másképpen lehetet volna: Ha
valaki a' Duna parattyán álván,
gondolkodnék magában, mond-
ván: Vallyon belé ereszked-
gyemé a' vízbe, és által usztaf-
samé a' lovamor? Arra felelné
magának: s-hát ha belé halok?
mondhatnié osztán igazán, hogy
úgy kellett annak lenni, de hogy
úgy ne légyen, im hidason avagy
kompon megyek által, és továb
akarak élni. Azért sem mire kellő
ez az okoskodás. Es idő-szerént
való halálról kel érteni ama' köz-

M

mon-

134 mondást-is: Az halál ellen nem terem semmi fű a kertben, de az időtlen halál ellen igen-isteremnek és találtatnak hasznos fűvek és orvosságok. Ezt-is hozzá adom: Midőn idő-szerént való halálának orája el-jött volna Ezechias Királynak, és ő buzgo könyörgéssel életének hosszabítását meg nyerte, az Felséges Ura Isten mindazonáltal életét megtartó és az idő-szerént való halál-ellé bizonyos orvosságot rendelt néki, kivel hasznosan is élt. De ennek mélyeb értelmét a Theologu fokra bizom.

a. Második ellen-vetés: Sokan Obje-
tio. Orvosság-nélkül is gyógyúlnak meg: Ezokaért nem szükséges az orvosló tudomány? R. Ugy nagyon, hogy sokan gyógyúlnak meg Orvosok nélkül: de olyan dolog-is létszen, hogy noha némelyek

135
mellyek sem Orvosságot, sem tanácsot nem kérnek az Orvosoktól; mindazáltal magok csinálnak magoknak olyan orvosságot, hogy a' Doctorok sem adtak volna jobbat annál, az honnan megh.terezik szükseges és hasznos volta az orvosló tudománynak, mivel meg azok is a' kik gyalázzák az Orvosságot, az által gyógyúlnak. megh. tudni illik, hogy vagy éltek valamivel, avagy hogy minden felől megh. tartóztatták magokat, és így vagy böjtölés által, vag' hogy ezzel vagy amazzal éltek, szomjuság vagy forodó által, fáradtság vag' nyugodaló által, áló vagy virrasztás által, avag' mind ezek az elől számláltatott eszközök által. Es mikor osztán megh. gyógyultak, ezekben kel veniek, misegda használt nékik, és misegda

tot volt az előt nékiek ? Effelől pedig egyéb emberek választást nem tehetnek , hanem csak az Orvos Doctorok, kik jól tudgyák mi használ s. micsoda árt az ember egészségének.

Hogy ha azért ezeket cselekefzi a' beteg ember , tehát nem úgy mint betegh , hanem mint orvosló cselekefzi, ha szinte nem annyira érti-is^o , és így mind az kettőnek tudni illik, hasznosnak és ártalmasnak tudása, és megválasztása ez által is ki nem mutatya , hogy a' gyógyításnak tudása ugyan kellő tudománj. Mert a' mi használt, az jó, azért jó-is^o azzal idejében élni: a' mi pedig ártot , az ártalmas, és attól óni kel magát : ezokáért, mivel az hasznos és ártalmas dolgok között való különbséget az orvoslásnak igaz értelme mutatya-megh,

megh , hogy nem volna tehát szükségestudomány ? Valahól pedig csak egybe zrtt zavart állapot vagy on , és nincs bizonyos rá mája , mellyen meg próbáltasfsek , ha jóé valami , avagy gonosz , az nem mondathatik tudománynak. Azért a' ki meg nem akar csalattatni, és orvossággyánant mérget venni , az Gyógyító tudományt megh-ne utállya, mert arra képest mondotta bölcs Sirach: Az listen adot tudománt az embereknek, hogy dicshiretesek lennének az ő csudállatos^o dolgaival : és hetedik versbe: (Orvosokról szól) Azockal meggyógyittattya az ember, és elvéfzi annak nyavalyáját. Es ezt is hozzá adya : Az Orvosnak adgy helyt.

Harmadik ellenvetés^o : Gyakorta az beteg a' Doctor kezében

hal. megh , azért ő annak az oka,
és az ő orvoslága miatt hal-meg.

R. Ha szintén megh. hal. is va-
lakí a' Doctor kezében, senki jó
lelki ísmérettel nem mondha-
tya hogy a' Doctor annak oka?
Hihetőb, hogy a' beteg nem a'
szerént viselte magát, a' mint
meg. volt nékie hagyva, és így
maga a' maga halálának oka.
Mert könnyeb az Doctornak el-
rendelni a' mi egészségre vagy on
az betegnek, hogy sem mint az
betegnek a' szerént élni, és abban
el-járni. Más az, hogy a' beteg
gyakorta inkább kívánnya az ol-
lyan dolgot a' mely meg-tiltatik
tőle, úgy mint ártalmas, hogy
sem mint azt követné a' mit a' Do-
ctor eleibe adot, ama' mondás-
ként:

*Nitimur in vetitum, semper cupimus-
que negata.*

Mi

Mi azt leg-inkáb kívánnyuk, 139

A' mi meg-tiltatot töllünk.

Mert a' cökélleres Istenfele-
okos Doctorok, jó tanácsot ad-
nak, jelen-való dolgokat jól meg-
fontolják a' következőzendőkről
ítéletet téstnek, úgy hogy gya-
korta a' betegek magok is dicsi-
retet téstnek felőlök, hogy az
orvoslások által, elébbi jó egész-
gekre jutottak; Ellenben pedigh
az beteg nem tudja honnan
származot betegsége, és mi kö-
vetkezet volna utóllára, azért
senki ép elmével biró, nem ta-
gadhattya az, hogy gyakrab-
ban a' beteg oka az önnön vesze-
delmének, nem a' Doctor. Gya-
korta a' Doctorok jó tanácsot
adnak, de a' beteg nem él a' sze-
rént: némellyek magok kohol-
nák magoknak orvoslágokat, ol-
lyanokat, hogy az ember nem

M 4

tud.

140 tudhattya, orvosságé avagy érető.
Az olyan orvosságok-felől sokat
mondharnék, de had legyen.

Hogy-ha pedig az jó mód-
gyával el-készítetet orvosság va-
lakinek kívánsága-szerént nem-
használ, nem kel az Orvost vagy
orvosságot kárhoztatni, azokról
mint Isten eszköziről gyalázatos-
san szólni, semminek vélni, ha-
nem inkább az ember magában-
keressen okot, talám az Isten
bűnejért vőtte el azoknak ereje-
ket: azért bizd az Istenre maga-
dat, és a' megh-gyógyulásért az
Istennek szüntelen könyörögy.

Mert: *Interdum doctā plus valet ar-
te malum.*

Az betegségh néha ugy el.hatal-
mazik,

Hogy semmi mesterfeggel meg-
nemgyógyíthatik.

Jusson eszébe ez-is, hogy az
dög-

dögh halál kíváltképpen-való 141
Istennek ostora és csapása, mel-
lyel az embereket az ő nagy bű-
nökért csapdossá, és nem akarja,
hogy az Orvos és Orvosság néki-
ek használlyon. Mert az orvos-
ság akkor használ, mikor az Isten
áldása réá szál, ama' versek sze-
rént:

*Ni DEUS adfuerit viresque infude-
rit herbis,*

*Hęc rogo, quid therma, quid Pa-
nacea iuvant.*

Mit használ a' fordő vagy gyó-
gyító fűvek?

Ha Isten meg-vonnsza áldását töl-
lők.

Eddigh az elme-gyógyító or-
vosságokról, mellyeket én Ke-
resztyéni szeretetemből, minde-
neknek, egészségeknek és bete-
geknek, mint jó akaró Uraim-
nak és Keresztyén Atyámfainak

142 szivem-szerént ajánlok, szeretet-
tel kérvén, vegyék oly jó szível,
és kedvel, a' minémű szível és
akarattal én ajánlom ő nékiek, és
az Nemes orvosló tudományról
ki-ki mint Isten ajándékáról, mint
Istenfelő okos Keresztyén ember-
hez illik, úgy gondolkodgyék és
vélekedgyék, a' szükségnek ide-
jén azzal Isten ő Felsege nevének
dicsire, maga egészségének
meg-tartására éllyen.

Eddig *de 5 mediis Medicis*, az az:
öt gyógyító Eszközökről.

Mellyekkel ki-ki jó lelki ismé-
rettel élhet dög-halálkor: Immár
csak ez vagyon hátra, hogy egy-
néhány kegyes szókkal bé-rekesz-
szem, és mindenekről rövid-
den emlekez-

zem.

De

De Sacris Remediis.

143

Az Lelki Orvosságokról.

NOha jök, hasznosak és
szükséges eszközök az *Me-
dica Media*, az orvosló szerzár-
mok; de ezerszerte jobbak, hasz-
nosbak, szükségesebek *Sacra Re-
media*, a' Lelki Orvosságok, a' szent
buzgó, ahittatos könyörgések.
Mert a' test-gyógyító eszközök
csak a' testnek, a' Lelki Orvossá-
gok pedig, mind a' testnek, fi-
mind a' Léleknek hasznosak és
szükségesek. A' buzgó könyörgé-
sek az, az *probatissimum remedi-
um*, megh-csalhatatlan Orvosság, Jac. 5
gok. A' buzgó könyörgések az 16.
leg-jobb *Medium ac Medicamen-
tum Praeservativum*, mely mind
lelki fi-mind testi dög-halál ellen
a' testet és Lelket őltalmazzák, Joel. 2.
védelmezik. A' buzgó könyör. 32.
gés a' leg-jobb *Expulsivum*, mind
testi

144 testi s. mind Lelki dögleteffé-
get ki-űző Orvosság, kíváltképpen
ha hozzá járúl:

Matt: 1. *Sacer vomitus*. Gonosz gon-
15. 18. dolatoknak és kívánságoknak
&c. szívből ki-hányása.

Rom: 2. *Sudor lacrimosus*. Könyhul-
13. 12. latásnak izzadása.

Gal: 5. 3. *Sacra vena Sectio*. Az test-
nek minden ő kívánságival meg-
24. felfizése és meg-öldöklése.

Rom: 6. 12. A' buzgó Könyörgés a' legh-
hasznosb *applicativum*. Kelevényre
vagy mirigyre. való flastrom:
Olyan flastromot ragasztot elő-
szőr a' kelevényre. Ezechias Ki-
rály, és használt nékie.

Pf. 9. A' buzgó Könyörgés a' legh-
jobb *Sublativum*. Minden gonosz
el-űző Orvosság: Azzal csende-
sítette. le az Istennek csapását az
Aaron.

Num: 16. A' buzgó Könyörgés a' leg-jol-

Com

Confortativum, Testet és Lelket
gyámolító orvosság: azt hadgya-
adni *Confortativum* gyanánt Sz.
Jakab Apostal-is az betegeknek,
azon orvossággal élt Szent David
Király-is dög-halálkor, azzal él-
tek a' mi kedvés és Istenfelő ele-
ink-is, mondván: *Orandum est ut*
sit mens sana in corpore sano. Azon.
Remediommal éllyünk mi-is', a'
mellet *Media Medica* megh-ne
utálljuk.

Azon *Remediommal* avagy
rvossággal én-is bé-rekesztém
mea Medica media, Szemeimet
az hegyekre fel emelvén, az hon-
nan jő a' segítség, és mondván:
Grassantur Pestes heu! currit lathi-
fer annus!

Da bene Christe mori, sed sine
Peste mori!

Sokakat meg-ölt a' dög-halál,
Az el-múlt esztendő által,

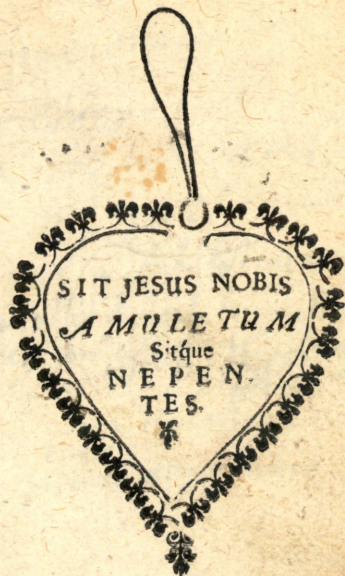
N

Jesus

Jesus adgy boldog ki múlást,
Dög-halált cöllumk távoztasd
Hogy it mind kegyessen élljünk
Amot dicfiröid legyünk.

Proverb. 3, 3.
Kösd a' Nyakadra,
ALEXICACON.

URAM JESUS légy Orvosunk,
Bánatinkban vidamságunk.

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Centimetres

TIFFEN Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

Jesus adgy bóldog ki múlást,
Dög-halált cöllünk távozcsád
Hogy it mind kegyessen éllyünk
Amor dicfirőid legyünk.

Pro

Proverb. 3, 3.
Köfd a' Nyakadra,
ALEXICACON.

URAM JESUS légy Orvosunk,
Bánatinkban vidamságunk.

PROVINCIA
HOLYHÁZOK
KÖNYVTÁRA

MT. AKADEMI
KÖNYV
TÁRA

Hatalom
Fizetemes
kegyesenek
leik ide gyűlövel
Jez Sereggel enek
Joval a kik kiseritv ut enge
med eiszeggel hogy deemeltek
O döben profeták (dönek nagy züiga)
Sál en is nekek predicator ab en
halalommal e mosem elörek
Fekvö eaganimal
Ránk jövendő dög halabot

Uratlogdi agyur
gsten li karalinas wag
Mincinehen fild
Ezomen nyelien
Jerem beremberehe
Alegzerinwoneh
E karalinas ggyense
ge nehe ninisem helle
ne emek alhasson
Vogizerseoneh
Isufulans bilesese
flogy zontowel aezinom
lielid sentimel mayse
Jelimec li selolmi
Vigere se
gaisa verem seoneh

